

Verður heimurinn betri?

Fróðleikur um þróunina í heiminum

Verður heimurinn betri?

Þróunaráætlun Sameinuðu þjóðanna,
UNDP, í samstarfi við Staffan Landin

EFNISYFIRLIT

Formáli	7
Spurningaleikur	8
Fyrsti kafli: Ný viðmið	
Hvað er þróun?	13
Hvernig heldur þú að ástandið sé?	17
200 ár sem breyttu heiminum	21
Náðum við Þúsaldarmarkmiðunum?	26
Annar kafli: Ástandið í heiminum	
Fátækt fer minnkandi.....	35
Betri heilsa um allan heim	40
Lýðræði	50
Jafnrétti	54
Neyðarástand og hamfarir	59
Sjálfbær þróun og loftslagsmál.....	65
Misskipting eykst og minnkar	70
Þriðji kafli: Framtíðin kallar á aðgerðir	
Sjálfbær framtíð	81
Heimsmarkmiðin um sjálfbæra þróun	90

Þessi bók er tekin saman að frumkvæði Þróunaráætlunar Sameinuðu þjóðanna, UNDP.

UNDP starfar í 177 löndum og er hnattrænt tengslanet um þróun lífskjara. Við tengjum saman lönd með þekkingu, reynslu og fjármagn til að aðstoða fólk við að bæta líf sitt. UNDP samræmir einnig starf að Þúsaldarmarkmiðum fram til ársins 2016 og þar á eftir Heimsmarkmið um sjálfbæra þróun. Nánari upplýsingar má nálgast á slóðinni www.un.is/heimsmarkmidin.

Fyrsta útgáfa bókarinnar Verður heimurinn betri? kom út árið 2005. Þetta er sjöunda útgáfan og er hún uppfærð og endurskoðuð. Staffan Lundin (starfsmaður hjá UNDP á árunum 2001-2005) er höfundur bókarinnar í samstarfi við Norðurlandaskrifstofu UNDP. Staffan starfar nú sjálfstætt sem fyrirlesari og höfundur með megináherslu á þróunarmál. Hægt er að hafa samband við hann gegnum vefsíðu hans: www.staffanlandin.se.

Efni þessarar bókar er einnig að finna á Netinu: www.globalamalen.se/skola. Þar er einnig að finna náms-efni með æfingum fyrir framhaldsskólanema, sem tekið er saman af Den Globala Skolan (Heimsskólanum) í samstarfi við Norðurlandaskrifstofu UNDP.

Útgáfa bókarinnar Verður heimurinn betri? hefur notið stuðnings Þróunarsamvinnustofnunar Íslands.

Empowered lives.
Resilient nations.

VERÐUR HEIMURINN BETRI?

Höfundarréttur: Þróunaráætlun Sp, UNDP

Texti: Staffan Landin og Norðurlandaskrifstofa UNDP

Íslensk þýðing: Salvör Aradóttir

Útlit þessarar útgáfu: Malin Engman AB

Íslensk uppsetning: Bergþóra Jónsdóttir

Ljósmyndir: UN Photo, Victor Brott, Tamara Fenjan, Michael Åberg, Lin Thet Nuang

Kápa: UN Photo/Marco Dormino **Prentun:** Háskólaprent, 2016.

Upplag: 300 eintök. Hægt er að panta bókina í gegnum Félag Sameinuðu þjóðanna, Laugavegi 176, Reykjavík. Sími: 552 6700.

»Okkar kynslóð er sú
fyrsta sem getur útrýmt
fátækt og sú síðasta sem
getur spornað gegn
loftslagsbreytingum.«

Ban Ki-moon,
framkvæmdastjóri Sameinuðu þjóðanna

Formáli:

Heimsmarkmiðin um sjálfbæra þróun eru sameiginleg markmið okkar allra

Árið 2016 hefst nýr kafli í hnatrænni þróun. Hin nýsamþykkt áætlun um sjálfbæra þróun til ársins 2030, þar sem sett eru fram 17 Heimsmarkmið um sjálfbæra þróun, felur í sér forgangsroðun um þróun í heiminum næstu 15 ár. Þau tengja saman þjóðir í viðleitni til að útrýma fátækt og hungri, berjast gegn ójöfnuði, skapa aðgengi að góðri menntun og efla heilbrigði, góð störf og sjálfbærni í umhverfismálum. Markmiðin beinast einnig að því að efla frið, öryggi og alþjóðlegt samstarf. Sjálfbær hagvöxtur fyrir alla þar sem enginn situr á hakanum og sem heldur sig innan þolmarka jarðarinnar er brýn nauðsyn.

Þetta er metnaðarfull og byltingarkennd þróunaráætlun. Hún felur í sér nýja nálgun gagnvart þróunarmálum. Lykillinn að sjálfbærni er heildstæð sýn á efnahags-, félags- og umhverfismál. Til að skapa sjálfbæra þróun þarf pólitíska heildarsýn,

og það krefst einnig þátttöku allra þátta samfélagsins. Öflug, sjálfstæð samtök almennings gegna mikilvægu hlutverki í að uppfylla þessi metnaðarfullu markmið.

Okkar kynslóð er sú síðasta sem getur hindrað verstu afleiðingar loftslagsbreytinga og um leið sú fyrsta sem hefur bolmagn og þekkingu til að útrýma örbirgð.

Heimsmarkmiðin vísa leiðina, nú þarf öflug forystu og samstillt átak til að komast á leiðarenda. UNDP er reiðubúið til að styðja aðildarríkin.

*Helen Clark,
yfirmadur Þróunaráætlunar
Sameinuðu þjóðanna, UNDP*

Spurningaleikur

Hvað veist þú um heiminn?

1. Næstum því fjórir af hverjum tíu (38%) þjuggu við örbirgð árið 1990, hvert er hlutfallið í dag?

- a) 10 prósent
- b) 30 prósent
- c) 50 prósent

2. Hver er meðalævilengd í heiminum?

- a) 50 ár
- b) 60 ár
- c) 70 ár

3. Í hvoru landinu er dánartíðni barna lægri?

- a) Víetnam eða Egyptalandi
- b) Tyrklandi eða Malasíu
- c) Svíþjóð eða Singapúr
- d) Hvíta-Rússlandi eða Bandaríkjunum

4. Íbúar jarðarinnar eru 7,3 milljarðar (2015). Hvað er gert ráð fyrir að við verðum orðin mörg 2050?

- a) 8 milljarðar
- b) 10 milljarðar
- c) 12 milljarðar

5. Hvað er búist við að íbúar jarðarinnar verði margir árið 2100?

- a) 11 milljarðar
- b) 15 milljarðar
- c) 18 milljarðar

6. Í hvaða landi er hlutdeild kvenna á þjóðþinginu hæst?

- a) Svíþjóð
- b) Japan
- c) Rúanda

7. Þróunaraðstoð á heimsvísu nemur 135 milljörðum dala (2014).

Hversu miklu fé er veitt til hernaðarmála?

- a) 80 milljörðum dala
- b) 800 milljörðum dala
- c) 1.800 milljörðum dala

8. Hversu stór hluti allra barna sem ganga í skóla eru stúlkur?

- a) 10 prósent
- b) 25 prósent
- c) 50 prósent

SVÖR:

- 1. Tíu prósent.** Undanfarnin 25 ár hefur dregið gífurlega úr örþirgð - í dag er miðað við mína en 1,9 dali á dag.
- 2. Meðalævilengd í heiminum í dag er 70 ár.** Meðalævin hefur því lengst um 20 ár frá því á sjöunda áratugnum. Það er þó mikill munur á milli heimshluta. Á Norðurlöndum líffir fólk að meðaltali í 80 ár en í Afríku sunnan Sahara er meðalævilengd 57 ár.
- 3. Í Víetnam (2,2%) er dánartíni barna lægri en í Egyptalandi (2,4%) þó Egyptaland sé næstum tvisvar sinnum ríkara. Í Malasíu (0,8%) er dánartíni barna lægri en í Tyrklandi (1,4%). Í Singapúr (0,27%) er dánartíni barna lægri en í Svíþjóð (0,3%). Í Hvíta-Rússlandi (0,4%) er dánartíni barna lægri en í Bandaríkjunum (0,7%).**
- 4. Þú ert er við að þúvar farðarinnar verði u.þ.b. 10 milljarðar** árið 2050, sem er aukning um 2,7 milljarða á 35 árum.
- 5. Á tímabilinu 2050 til 2100 er þó gert ráð fyrir að dragi úr aukningunni og árið 2100 er búist við að við verðum u.þ.b. 11 milljarðar og íbúafjöldi muni svo standa í stað.**
- 6. Hlutdeild kvenna á þjóðþingum er hæst í Ruanda, eða 46 prósent.** Svíþjóð er í fjórða sæti með 44 prósent og Japan er í 116 sæti með aðeins 9,5%.
- 7. Útgjöld til hernáðar á heimsvísu nema allt að því 1.800 milljónum dala (2014), 13 sinnum meira en varíð er til þróunarstöðvar.**
- 8. 50 prósent.** Í dag er helmingur allra skólabarna stúlkur.

Fyrsti kafli: Ný viðmið

Hvað er þróun?

Hvernig er hægt að mæla þróun? **Hvernig vitum við hverjir búa við batnandi kjör og hvort kjör einhverra versna?** Og hvað er það sem þróast, eru það peningarnir í ríkiskassanum, verg þjóðarframleiðsla (VÞF) á íbúa eða eitthvað allt annað sem ákvarðar lífskjör okkar?

Til að geta svarað spurningunni um hvort „heimurinn verði betri“ verðum við byrja á því að skilgreina hvað það er sem á að batna. Vandinn er sá, að það er ekki til nein hlutlæg skilgreining á þróun sem á við allt fólk og öll lönd. Sumir álíta að hagvöxtur sé besti mælikvarðinn á þróun en aðrir telja að peningar geti þegar best lætur verið verkfæri til að öðlast það sem raunverulega skiptir mestu máli í lífinu.

Vissulega eru til algildar grunnþarfir sem allir hafa, hvar sem þeir búa og hversu fjáðir sem þeir eru. Allir þurfa á mat, vatni og húsnæði að halda. Ef við veikjumst þurfum við læknishjálp og kannski lyf. Við vitum að menntun skapar bæði börnum og fullorðnum aukin tækifæri í lífinu. Án vinnu og þökkalegra launa veitist líka erfitt að uppfylla grunnþarfirnar.

Peningar skipta miklu – en ekki öllu

Það leikur enginn vafi á því að efnahagur er mikilvægur hluti af hugtakinu þróun. Það er engin tilviljun að margir tala um „fátækt og ríkidæmi“ sem samheiti hugtaksins þróunar.

Öllum er ljóst að það er erfitt fyrir mjög fátækt land að bæta lífsskilyrði íbúa sinna án hagvaxtar. Flestir eru sammála um að stærð sameiginlegu kökunnar skipti máli.

Rannsóknir benda einnig til þess að oft sé hagvöxtur nauðsynleg forsenda þróunar og í sumum tilvikum mikilvægasti þátturinn í því að bæta kjör fólks.

En það er ekki nóg að mæla efnahagslegar framfarir. Peningarnir sjálfir skapa ekki hamingju, velferð eða góða heilsu, heldur er það nýting þeirra til fjárfestinga og hvernig þeim er varið sem skilar árangri í bættum lífsskilyrðum. Stærð kökunnar tryggir heldur ekki að allir fái sinn skerf af vextinum.

»Til að skilja þróunina og svara spurningunni um þróun ólíkra landa er nauðsynlegt að skoða fjölda mismunandi vísbendinga sem lúta að ólíkum þáttum mannlegs lífs.«

Það er til dæmis ekki óalgengt að meðalævi sé styttri og barnadauði tíðari í ríkum löndum (þ.e. löndum þar sem VPF er há á hvern íbúa) en í fátækari löndum. Á Kúbu og í Bosníu og Hersegóvínu er dánartíðni barna til dæmis lægri en í Bandaríkjunum, þótt VPF í Bandaríkjunum sé tvöföld á við Kúbu og meira en fimmföld miðað við Bosníu og Hersegóvínu. Á Srí Lanka er dánartíðni barna lægri en í Kúvæt, þrátt fyrir að VPF sé næstum tíu sinnum hærri í Kúvæt.²

Það er vert að ítreka að það eru ekki alltaf peningar sem ráða úrslitum fyrir þróunina.

Hvað á þá að mæla til að skilja þróunina?

Ef ekki nægir að mæla efnahagslegar vísbendingar, hvað á þá að mæla? Svarið við því er einfalt: það á að mæla marga þætti, því fleiri því betra. Til að skilja þróunina og svara spurningunni um þróun ólíkra landa er nauðsynlegt að skoða fjölda mismunandi vísbendinga sem lúta að ólíkum þáttum mannlegs lífs.

Lönd forgangsraða ekki öll eins varðandi þróunarmál. Það er misjafnt hvernig fólk forgangsraðar þegar kemur að því hvað er mikilvægt. Til að geta borið saman þróunarstig ólíkra landa verður fyrst að ákveða hvað talið er skipta mestu í lífinu, hverju við sækjumst eftir.

Margar metnaðarfullar tilraunir hafa verið gerðar til að finna sameiginlegt viðmið eða skilgreiningu sem gæti komið í stað VPF sem mælikvarði á þróun. Sú mest notaða er vísitala líf skjaraþróunar (e. Human Development Index, HDI) sem UNDP hefur þróað. Með þessari vísitölu er löndunum raðað eftir þremur þáttum samhliða: efnahag, heilbrigðismálum og menntun.

HDI er víðtækara viðmið en efnahagsþróun ein og sér, en þó tekur hún einungis til þriggja þátta mannlegs lífs. Það er margt sem strangir mælikvarðar og vísitölur ná ekki til. Þess vegna verðum við að geta mælt marga mismunandi þætti og ráða við að hafa mörg járn í eldinum.

² Child Mortality Estimates (CME Info) www.globalis.is/tolfraedi/barnadaudi og www.gapminder.org

Ljósmynd: UN photo Albert Gonzalez Fairan

Ljósmynd: UN, photo Kibae Park

Hvernig heldur þú að ástandið sé?

Hvað veistu í raun um þróunina í heiminum?

Er heimsmynd þín í samræmi við raunveruleikann?

Allir gera sér einhverja mynd af því sem gerist annars staðar í heiminum, hvernig ástandið sé í Afríku eða Asíu og hvort það fari batnandi eða versnandi Þekking á heiminum er auðvitað upp og ofan. Sumir hafa ferðast um allan heim, aðrir hafa lesið ógrynni af bókum um þróun í Vestur-Afríku, margir hafa dvalið stóran hluta ævinnar annars staðar en á Íslandi og sumir leggja stund á þróunarmál í háskólum.

En hvort sem þú leitar þekkingar um önnur lönd eða átt fullt í fangi með að reyna að skilja hvað er að gerast í kringum þig, mætir þér stöðugur straumur heimsmynda úr fjölmörgum áttum. Þú færð þær úr dagblöðum, sjónvarpsfréttum, á Facebook eða Twitter, úr uppáhalds-kvikmyndunum þínum eða sjónvarpsþáttum, úr bókunum sem þú lest, frá fólki sem þú talar við, auglýsingum í strætisvögnum, söfnunaráttökum í sjónvarpi eða á götum borgarinnar.

Markmið þessara miðla er sjaldnast að veita þér ítarlega eða fullkomna heildarmynd af heiminum. Í sjónvarpsfréttum er sagt frá stríðum,

drepsóttum og náttúruhamförum en sjaldan er fjallað um langvarandi frið eða staði sem eru lausir við sjúkdóma eða hamfarir. Í kvikmyndum, bókum og sjónvarpsþáttum þarf að byggja upp spennu og hjálparsamtök þurfa að beina sjónum að vandamálunum sem þau eru að reyna að leysa.

Það kemur til kasta okkar sjálfra að reyna að finna jafnvægi milli allra þessara heimsmynda, setja þær í rétt samhengi og mynda okkur eigin skoðun á ástandinu í heiminum. Það getur reynst furðu erfitt. Það er ekki síst erfitt ef maður hefur þegar gert sér fyrirfram gefna mynd af ástandinu í heiminum. Mynd sem að sínu leyti er sprottin af öðrum myndum sem maður er mataður á úr ýmsum áttum.

Heimurinn er betri en við höldum

Undanfarin 15 ár hafa verið gerðar margar rannsóknir á því hvernig við höldum að ástandið í heiminum sé.³ Á tímabilinu 2013–2015 gerði sænska stofnunin Gapminder til dæmis fjölda rannsókna í löndum á borð við Svíþjóð, Noreg,

³ M.a. Þróunarstofnun Svíþjóðar, SIDA, Þróunaráætlun Sp, UNDP og Gapminder.

Ljósmynd: Michael Aberg

Þýskaland, Bretland og Bandaríkin. Allar þessar rannsóknir hafa komist að sameiginlegri niðurstöðu: við höldum að ástandið í heiminum sé verra en það er í raun og veru.

Sem dæmi má nefna að einungis milli fimm og tíu prósent þeirra sem voru spurðir í Þýskalandi, Bretlandi og Bandaríkjunum héldu að dregið hefði úr örbirgð í heiminum undanfarin 30 ár. Staðreyndin er sú að frá árinu 1990 hefur sár fátækt í heiminum minnkað um 75 prósent.

Heil 90 prósent aðspurðra héldu að innan við helmingur barna í heiminum væru bólusett við mislingum (helmingurinn hélt það væru tvö af hverjum tíu) en í raun er staðan sú í dag að átta af hverjum tíu börnum eru bólusett. Einungis sjö prósentum þeirra sem spurðir voru í Bandaríkjunum var ljóst að meðalævilengd í heiminum er komin upp í 70 ár og jafnfáir vissu að dánartíðni barna er komin undir fimm prósent. Sömuleiðis höfðu flestir rangt fyrir sér um hlutdeild vindorku í orkunotkun, og að konur í flestum löndum heims eignast nýorðið ekki nema tvö börn. 70-90% svara hverri spurningunni á fætur annarri

á þá leið að ástandið í heiminum sé verra en töluleg gögn sýna.⁴

Sama þversögnin heima

Sama tilhneiging til að einblína á vandamálin er ekki óalgeng þegar kemur að þekkingu á heimaslóðum. Hraðari og linnulausar fréttir af glæpum, ofbeldi og morðum skapa auðveldlega ranga mynd af fjölgun glæpa og ótryggara lífi, þótt sú sé sjaldnast raunin. Í Evrópu og Bandaríkjunum hefur þróunin almennt verið sú að æ færri verða fyrir glæpum, ofbeldi og ránum, en samt halda flestir að glæpum fari fjölgandi. Aukið upplýsingaflæði með samfélagsmiðlum, netinu og sífellt fleiri fréttaveitum sem keppast um athygli okkar um leið og þær keppast um að vera fyrstar og fljóttastar með fréttirnar, styrkir þessa tilhneigingu enn frekar.

Í Svíþjóð halda á milli 70 og 80 prósent íbúa að glæpum fari fjölgandi þrátt fyrir að fórnarlömbum glæpa fari stöðugt fækkandi. Ofbeldi sem leiðir til dauða, morð og manndráp, hefur sennilega aldrei verið fátíðara en nú er.⁵ Ástæðan

⁴ Gapminder, Ignorance Project. www.gapminder.org/ignorance/

»Þar sem finna má dæmi um framfarir í öllum heimshlutum, á öllum sviðum og í alls konar löndum, hljótum við að geta lært af reynslu þeirra sem hafa náð árangri.«

fyrir þessari þversögn er að almennt hefur dregið úr umburðarlyndi gagnvart t.d. ofbeldi. Glæpa-starfsemi veldur okkur æ meira uppnámi og því er skrifað meira um glæpi, fleiri glæpir eru kærðir, en jafnframt fækkar raunverulegum glæpum.

Hér er augljós hliðstæða við vanþekkingu á þróuninni í heiminum. Um leið og æ færri búa við örbirgð eða láta lífið vegna stríða og náttúruhamfara, fjölgar fréttum af einmitt þessu. Því óvanalegri sem atburðurinn er, aukast líkurnar á að hann verði fréttæfni og öfugt. Því fleiri lýðræðislegar kosningar sem fara fram án átaka og svika, því minni athygli vekja þær. Þróunin bætir heiminn og en beinir um leið aukinni athygli að vandamálunum.

Skiptir þetta nokkru máli?

Gerir nokkuð til þótt við höldum að stærri hlutar heimsins búi við fátækt og hungur en raunin er? Já, af ýmsum ástæðum er mikilvægt að þekkja til framfara og ofmeta ekki vandamálin. Mestu skiptir að lýsingar á raunveruleikanum séu sannar þegar teknar eru ákvarðanir um framtíðina.

Stöðugt andstreymi er niðurdræpani. Ef við vitum ekki af umbótum sem eiga sér stað er auðvelt að taka þá afstöðu að það sé ekki hægt að draga úr hungri og fátækt, eða að breyta heiminum á annan hátt.

Það leiðir til vonleysis – til hvers að reyna að breyta heiminum ef það virðist ekki hafa neitt að segja?

Ef við hins vegar vitum að í mörgum löndum Afríku sunnan Sahara hefur tekist að ná tökum á HIV-faraldrinum, er það til marks um að það sé líka hægt í öðrum löndum – með rétttri stefnumörkun og aðstoð frá umheiminum. Þá fær það þýðingu að leggja eitthvað af mörkum til breytinganna.

Undanfarin ár hefur í Svíþjóð komið upp ný tegund gagnrýni á þróunaraðstoð, gagnrýni sem byggist á þeirri hugmynd að Svíþjóð hafi „dælt peningum til Afríku“ og að „samt hafi ekkert breyst til batnaðar.“ Ef þetta væri rétt ættum við að sjálfsgöðu að hætta aðstoðinni strax. En sannleikurinn er sá að ástandið hefur batnað mikið, líka í Afríku sunnan Sahara.

Við getum lært af framförum. Til að geta lært af löndunum þar sem stórstígar framfarir hafa orðið, verðum við að þekkja til framfaranna. Ef við þekkjum ekki allar staðreyndir er mikil hætta á að við drögum rangar ályktanir. Þar sem finna má dæmi um framfarir í öllum heimshlutum, á öllum sviðum og í alls konar löndum, hljótum við að geta lært af reynslu þeirra sem hafa náð árangri. Hvert land þarf ekki að finna upp hjólið upp á nýtt.

Ótti og óhóflegar áhyggjur skapa fordóma og hatur. Fordómar dafna í skjóli þekkingarleysis. Þegar ástandinu er lýst eins og við séum á barmi glötunar verða lausnirnar æ örvæntingarfullri. Leitinn að sökudólgum getur auðveldlega dregið athyglina frá leitinni að varanlegum lausnum á raunverulegum vandamálum.

⁵⁾ BRÅ – Brottsförbyggande rådets Nationella Trygghetsundersökning NTU 2014 (Rannsókn forvarnarnefndar vegna glæpa).

Lijesmynda UN photo: Albert González Ferrán

200 ár sem breyttu heiminum

Undanfarin 200 ár hafa orðið einstakar framfarir í sögu mannkynsins. **Og á síðustu áratugum hafa framfarirnar fyrir alvöru komist á skrið.** Svo virðist sem hraði þróunarinnar haldi áfram að aukast.

Stundum getur reynst erfitt að koma auga á þetta, í fréttafloði um stríð, sjúkdóma og hamfarir. En yfirleitt og fyrir flesta fer heimurinn batnandi. Það gleymist auðveldlega að fátækt, hungur og sjúkdómar voru lengi vel eðlilegt ástand fyrir flesta jarðarbúa. Í upphafi 19. aldar voru íbúar jarðarinnar tæplega einn milljarður. Meðalævin var stutt, milli 25 og 40 ár.

Í flestum löndum heims eignuðust konur að meðaltali fimm til sjö börn en þriðja hvert eða jafnvel annað hvert barn dó áður en það náði fimm ára aldri. Barnadauði var svo algengur að foreldrar gátu að meðaltali búist við að þurfa að bera þrjú barna sinna til grafar og í sumum löndum næstum því fimm.⁶

Lauslegt mat á vegri þjóðarframleiðslu í löndum heims bendir til að í öllum löndum hafi hún verið undir 3.000 dölum á íbúa í byrjun 19. aldar, á núvirði, en það er svipað og í Afríku sunnan Sahara í dag. Milli 85 og 95 prósent jarðarbúa bjó við lífskjör sem við í dag skilgreinum sem örbirgð.⁷

Í stuttu máli, heimurinn var fátækur og það hafði hann alltaf verið. Há dánartíðni barna kom lengi í veg fyrir að íbúum jarðar fjölgaði að nokkru marki. Í upphafi 19. aldar komst fjöldi jarðarbúa í fyrsta skipti yfir einn milljarð.

Það var svo á fjórða áratug síðustu aldar að öðrum milljarðinum var náð, en það tók ekki nema tólf ár að fara úr sex í sjö milljarða íbúa.

Um þetta leyti, í upphafi 19. aldar, fór heimurinn að taka breytingum. Hægfara í fyrstu og

⁶) Gapminder stofnunin, www.gapminder.org

⁷) www.ourworldindata.org

bara í fáeinum löndum. Iðnbyltingin, nýjar uppfinningar, vísindalegar uppgötvanir og gríðarleg aukning í velmegun í ákveðnum löndum var til marks um að nýjir tímar væru að renna upp fyrir mannkynið.

Það varð þó bið á að framfarirnar kæmu meirihlutnum til góða. Það var ekki fyrir en í kjölfar seinni heimstyrjaldarinnar, oft í tengslum við sjálfstæði nýlendubjóða, að breytingarnar fóru að segja til sín í löndum Asíu, Afríku og Rómönsku-Ameríku. Við lok seinni heimsstyrjaldar var það eiginlega bara í Vestur-Evrópu og Norður-Ameríku að meðalævilengd fór yfir 50 ár. Í dag á

það við um næstum öll lönd.

Undanfarin 50 ár hefur mannkynið gengið í gegnum mestu breytingar sem orðið hafa hvað varðar heilsu og efnahag. Breytingarnar hafa ekki bara áhrif á flesta þætti mannlegs lífs, heldur einnig á umhverfi mannsins, aðrar tegundir og jörðina sem við byggjum.

Frá árinu 1960 hefur meðalævin lengst um 20 ár, dánartíðni barna lækkað úr 18 prósentum í undir fimm prósent og tekjur (á mann) hafa allt að því þrefaldast.

Þróun frá sjöunda áratugnum	1960	2015
Íbúafjöldi	3 milljarðar	7 milljarðar
Meðalævilengd	50 ár	70 ár
Fjöldi barna á hverja konu	5 börn	2,4 börn
Dánartíðni barna	18%	4,3%
Örbirgð ⁸	u.þ.b. 60%	u.þ.b. 12%

Heimild: Alþjóðabankinn, Gapminder

Þróunin hefur verið hröðust í Austur-Asíu, en í löndum eins og Singapúr, Tævan og Suður-Kóreu var efnahagsþróun mjög hröð og seinna einnig í Kína. Í Rómönsku-Ameríku hefur þróunin verið hægar en þar hófst uppgangurinn hins vegar fyrir.

Afríka sunnan Sahara

Í flestum löndum Afríku sunnan Sahara fór efnahagsþróunin hægt af stað í kjölfar sjálfstæðis. Eftir þökkalegan hagvöxt á sjöunda áratugnum og í upphafi þess áttunda hrapaði hagvöxtur á svæðinu tvo áratugi í röð. Árið 2000 var Afríka sunnan Sahara fátækari en í lok sjöunda áratu-

garins, meðalævilengd var 50 ár og hafði ekki aukist neitt í næstum tvo áratugi og dánartíðni barna var enn mjög há.

Hluta skýringanna er vafalaust að leita í innanlandsmálum. Nýlendutíminn skildi mörg lönd eftir í mjög slæmri stöðu, stofnanir og ríkisstjórnir voru veikar og lýðræðishefð af skornum skammti. Mörg lönd voru hrjád af langvarandi borgarastyrjöldum og hrottafengnum einræðisherrum. Í mörgum þessara landa hafði sjálfstæðið fengist með vopnaðri frelsisbaráttu og margir nýju leiðtoganna áttu rætur sínar í grimmilegum stríðsátökum. En skýringarnar er að nokkru leyti að

⁸ Miðað við 1,25 dali á dag.

SVÍPJÓÐ VAR ÖÐRUVÍSI ÁÐUR

Vörur voru fluttar um borgina á hestvögnum þegar ég var lítill. Í miðri borginni Karlstad, á Skepparagötu, var áður hesthús. Heima hjá mér var eldað á viðarkyntri eldavél. Mamma, pabbi, fimm strákar og ein stelpa tróðust í lítilli íbúð, við þurftum að deila klósetti með nágrönnunum. Hér sit ég nú í hægindastól, er með stórt sjónvarp og billinn minn stendur fyrir utan. Ég leiði ekki oft hugann að þessu, en auðvitað hafa orðið stórkostlegar framfarir. Lífskjörin eru langtum betri í dag.

En ég er ekki viss um að allt sé betra í dag. Ég sakna félagsskaparins, fólk var meira saman áður. Það var mikil samstaða í húsinu þar sem ég ólst upp! Kaffiboð, spilakvöld og þess háttar. Í dag drifur fólk sig heim eftir vinnu og lokar að sér. Vinnusemi barna hefur einnig tekið miklum breytingum. Í minni fjölskyldu áttum við engra kosta vöð. Pabbi var lamaður öðru megin og gat ekki séð fyrir okkur, svo við bræðurnir þurftum að vinna. Ég byrjaði sem sendill og lærlingur, sópaði Sundstabrúna og sentist með koks, sem var brenni, fyrir 80 aura á tímann. Ég veit ekki til að ég hafi haft illt af því að vinna – þvert á móti!

En auðvitað – ef pabbi væri upp á þessum tímum hefði hann kannski fengið önnur tækifæri. Í dag geta fatlaðir fengið vinnu og eru ekki útskúfaðir á sama hátt og þá var. Það er líka orðið betra.

Kjell Bäckström, 76 ára, Karlstad

finna í viðhorfi umheimsins. Kalda stríðið gerði mörg lítil lönd að þeðum í valdatafli stórvelda, það var sjaldnast til hagsbóta fyrir íbúa í löndum Afríku.

Fjöldi annarra þátta hamlaði einnig þróun í mörgum Afríkulöndum, miklir sjúkdómar, mikil fjarlægð frá heimsmörkuðum, útbreidd fátækt sem frá upphafi hamlaði möguleikum á þróun, skortur á æðri menntun og reynsluleysi á mörgum sviðum sem stórum hluta íbúanna var áður haldið frá. Það er mikilvægt að hafa í huga að þróun lands ræðst af mörgum þáttum og að ólíkir þættir hafa gegnt misstórum hlutverkum í 54 löndum Afríku. Í sumum tilvikum var HIV/alnæmi stærsta

hindrunin, í öðrum löndum voru það stríð, landfræðileg staða eða slæmir stjórnarhættir sem skiptu meira máli.

En svo fór eitthvað að gerast. Lýðræðið festist í sessi, stríðum og átökum fór fækkandi og pólitískar umbætur hafa breytt Afríku. Frá árinu 2000 hefur þróunin verið hröð í mörgum löndum Afríku, dánartíðni barna lækkar, ævilengd eykst og mörg þeirra landa þar sem hagnæmi er mestur eru í Afríku. Margt bendir til að í Afríku sunnan Sahara sé nú einnig hafinn sá uppgangur sem hófst í öðrum heimshlutum áratugum fyrr.

Dæmi um framfarir 2000-2015	2000	2015
Dánartíðni barna í Afríku sunnan Sahara	16%	8,6%
Meðalævilengd í Afríku sunnan Sahara	50 ár	57 ár
Meðalævilengd í Rúanda	50 ár	65 ár
Dánartíðni barna í Níger	23%	9,5%
Dánartíðni barna í Malaví	17%	6,4%
Dánartíðni barna í Líberíu	17%	7%
Börn skráð í grunnskóla í Búrkína Fasó	70%	97%

Heimild: Gapminder, CME Info, Alþjóðabankinn

Verum viðbúin áframhaldandi þróun

Eitt er víst, framtíðin verður gerólik því sem við eigum að venjast. Vissulega höfum við áður gengið í gegnum tímabil mikilla og byltingarkenndra breytinga, en sennilega jafnast þau ekki á við þær viðtæku breytingar sem nú blasa við mannkyninu.

Áð fara úr einum milljarði manna sem lifir í 35 ár í heim með sjö milljörðum íbúa sem lifa í 70 ár er stór breyting. Hærrí tekjur og breyttur lífsstíll, meiri neysla og framleiðsla auka enn á umskiptin.

Aldrei áður í sögunni hafa orðið jafn miklar og róttækar breytingar á sama tíma, það umbyltir lífsskilyrðum mannanna og samspili okkar og plánetunnar sem við byggjum.

Það eru óneitanlega margar góðar fréttir. Umbætur í menntun og heilbrigðismálum, nýjar uppgötvanir á lyfja- og tæknisviði og batnandi lífskjör hafa dregið úr þjáningum og dauða í meira mæli en við höfum áður séð.

Aldrei áður hafa lífslíkur barnanna sem fæðast verið betri, hvar sem þau fæðast. Aldrei áður hafa jafn mörg börn hafið skólagöngu og

öðlast grunnmenntun. Læsi er algengara en nokkurn tíma áður og fyrir allan fjöldann er þekking aðgengilegri en nokkru sinni fyrr í sögu mannkynsins.

En breytt lífsskilyrði krefjast þess að við mætum þeim áskorunum sem þessi bylting felur í sér. Áð við ráðum við aukinn hraða án þess að eyðileggja eða skaða umhverfið sem við lifum í. Áð við ráðum við að sjá til þess að framfarirnar komi öllum til góða og að við getum tekist á við nýjar áskoranir á vegferð okkar. Ef við gerum það ekki er hætt á að framfarirnar sem þegar hafa orðið og líf mannkyns á jörðinni fari forgörðum.

Þetta er kjarninn í hugtakinu sjálfbær þróun og megininntak þessarar bókar. Það sama gildir um nýju Heimsmarkmiðin (sjá kafla 3.2) sem leiðtogar heimsins urðu sammála um árið 2015. Heimsmarkmiðin um sjálfbæra þróun eru 17 ný markmið sem koma í stað Þúsaldarmarkmiðanna átta.⁹ Heimsmarkmiðin eru sameiginleg áætlun um þróun heimsins. Markmiðin eru niðurstöður samningaferlis með meiri þátttöku en nokkurn tíma áður á heimsvísu.

⁹⁾ Þúsaldarmarkmiðin voru átta markmið sem heimurinn var sammála um að leitast við að uppfylla fyrir 2015. Þú getur lesið nánar um Þúsaldarmarkmiðin í næsta kafla.

Ljósmynd: UN photo Kibae Park

Náðum við Þúsaldarmarkmiðunum?

Árangur eða klúður? Vinnan að því að ná Þúsaldarmarkmiðum hefur fengið misjafna dóma. **Mikill árangur hefur náðst hvað varðar næstum öll markmiðin**, meira að segja hafa framfarirnar orðið meiri en flestir bjuggust við, en fyrir mörg markmiðanna dugði það ekki til.

Upphafi 21. aldar komust leiðtogar heims að samkomulagi um átta mikilvæg markmið um þróun heimsins sem átti að uppfylla fram til ársins 2015. Nú getum við með nokkurri vissu sagt hvernig gekk, þó lokaniðurstöður liggi ekki fyrir fyrir en eftir nokkur ár.

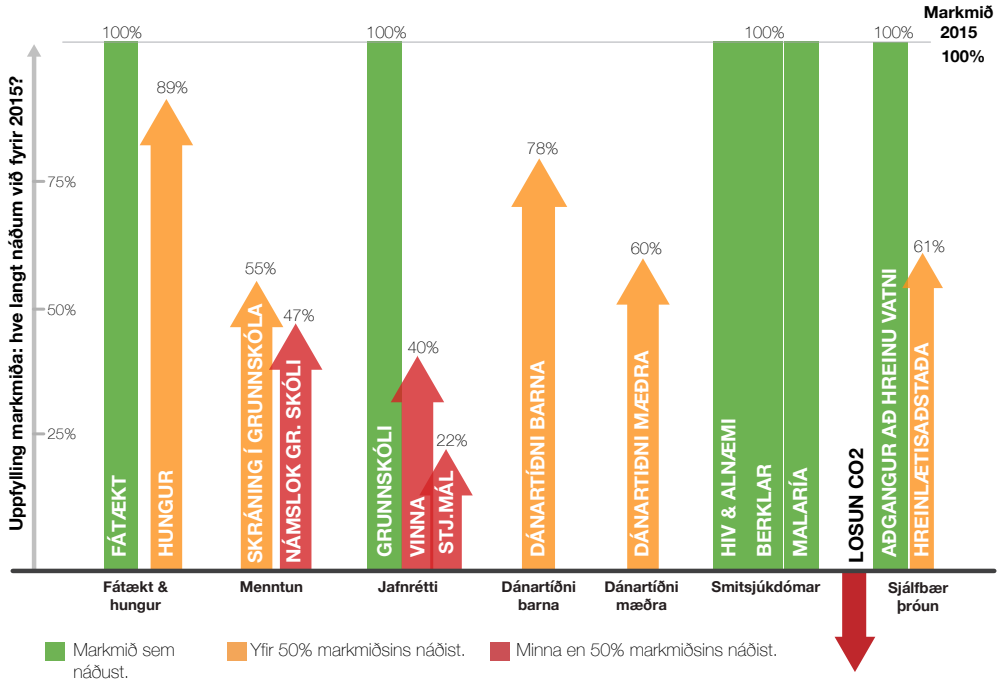
Sum markmiðanna gekk betur að uppfylla en búist var við. Mestur árangur náðist í baráttunni gegn örbirgð. Markmiðið um að fækka um helming þeim sem búa við örbirgð náðist þegar árið 2010, fimm árum fyrir en til stóð. Markmiðinu um að jafn margar stúlkur og drengir skyldu hefja

skólagöngu, og markmiðinu um að fækka um helming þeim sem ekki hafa aðgang að drykkjarvatni er náð. Þar að auki hefur náðst árangur í baráttunni gegn HIV/alnæmi, malaríu og berklum.

Eina markmiðið þar sem þróunin hefur ekki verið í rétta átt er markmiðið um sjálfbæra þróun. Varðandi sum umhverfismarkmiðin er staðan verri en hún var 1990. Það á t.d. við um losun koltvísýrings sem hefur aukist um 50% frá árinu 1990, en einnig um fjölda tegunda í útrýmingarhættu.

»Sum markmiðanna gekk betur að uppfylla en búist var við. Mestur árangur náðist í baráttunni gegn örbirgð.«

Hve mörg Þúsaldarmarkmiðanna náðust fyrir 2015?

SKÝRINGAR VIÐ MYNDRIT

Myndritið sýnir hversu mikið heimurinn allur nálgaðist markmiðin fyrir 2015. Fimm hluta-markmiðanna náðust á réttum tíma (grænt). Á flestum sviðum náðum við meira en hálfa leið að markmiðinu (gult) og á sumum sviðum hafa framfarir ekki verið nægar (rautt).

- Í menntun sjáum við hversu margir hófu skólagöngu og hversu stór hluti lauk grunnskólanámi.
- Áttunda markmiðið, ábyrgð ríku landanna, hafði engin tímamörk og þess vegna er ekki hægt að meta hvort það náðist eða ekki.
- Jafnrétti birtist í fjölda stúlkna/drengja sem skráð voru í grunnskóla, hlutfall kvenna í atvinnu og hlutdeild kvenna á þjóðþingum heimsins (stjórnámálum).

Hraðari þróun á 21. öld

Fyrir mörg markmiðanna hefur hraði þróunarinnar aukist verulega eftir aldamótin. Fyrst og fremst hafa framfarir orðið umtalsvert meiri í löndunum í Afríku sunnan Sahara undanfarin ár miðað við tíunda áratug síðustu aldar, og lokaárangur Þúsaldarmarkmiðanna því orðið betri en spáð var í upphafi 21. aldar.

Ójöfn þróun

Þó þróunin varðandi næstum öll markmiðin hafi stefnt í rétta átt hefur hún ekki alls staðar verið eins. Hraði þróunarinnar er ólíkur milli landa og svæða, milli kynja og tekjustigs, milli borga og sveita.

Konur eru enn mikill meirihluti fátækra í heiminum, þeim er mismunað á vinnumarkaði, í atvinnulífi, á heimilum og í ákvarðanatöku. Tekjur kvenna eru 24 prósentum lægri en karla á heimsvísu, þær eru ekki nema fimmti hver fulltrúi á þjóðþingum heims og bara ein af hverjum tveimur konum á vinnufærum aldri eru í launavinnu, miðað við þrjá af hverjum fjórum körlum.

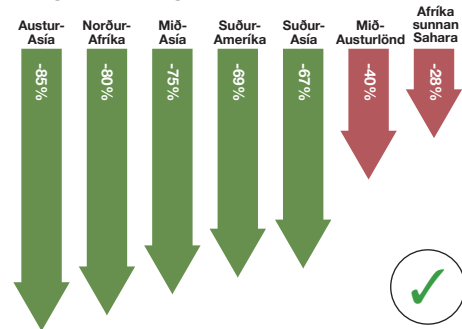
Munurinn milli fátækra og ríkra, sem fer vaxandi víðast hvar, á einnig sinn þátt í að hamla þróuninni. Börn frá þeim 20% heimila sem eru fátækust eru í tvöfalt meiri hættu á að deyja ung miðað við börn frá ríkustu heimilunum. Þau eru í fjórum sinnum meiri hættu á að fá enga menntun og tvisvar sinnum meiri hættu á að líkamlegum þroska þeirra sé hamlað vegna næringarskorts. Fátækt og skortur á jafnrétti hindrar enn þróun á öllum sviðum sem Þúsaldarmarkmiðin náðu til.

1. Fátækt minnkaði um helming

Markmiðið um að minnka örbirgð um helming náðist þegar árið 2010 og hlutfall þeirra sem bjuggu við örbirgð lækkaði á öllum svæðum.

Þeim sem búa við örbirgð lækkaði úr 1,9 milljörðum árið 1990 í 840 milljónir árið 2015.

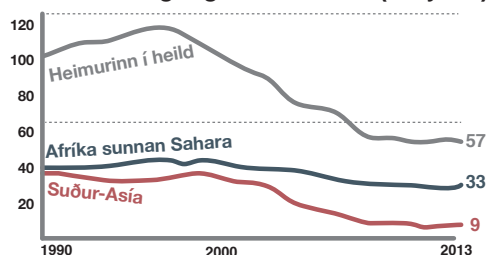
Dregið úr örbirgð frá árinu 1990

2. Menntun fyrir alla hefur enn ekki náðst

Markmiðið um að öll börn eigi að fá grunnskólamenntun náðist ekki fyrir árið 2015. Þótt fleiri börn byrji nú í skóla, eru enn 57 milljónir barna sem ekki ganga í skóla. Hlutfall þeirra sem hefja grunnskólanám hefur hækkað úr 80 í 91 prósent og hlutfall þeirra sem ljúka grunnskólamenntun í lág- og millitekjulöndum hefur hækkað úr 70 í 84 prósent.

Börn sem ganga ekki í skóla (milljónir)

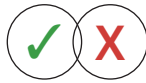

3. Fleiri stúlkur hefja skólagöngu

Markmiðið um að jafnmargar stúlkur og drengir gangi í skóla náðist á öllum menntastigum. Í Suður-Asíu hefja nú nokkru fleiri stúlkur skólagöngu en drengir. Árið 1900 voru það 74 stúlkur fyrir hverja 100 drengi.

Þó hlutfall kvenna hafi aukist á níu af hverjum tíu þjóðþingum heims er enn ekki nema fimmti hver þingmaður kona.

Konur vinna einungis 41 prósent allrar launavinnu og þær hafa lægri laun en karlar í öllum löndum heims.

4. Lækkun dánartíðni barna um helming

Dánartíðni barna lækkaði á öllum svæðum og mest í Austur-Asíu (um 78 prósent). Á fátækasta svæðinu, Afríku sunnan Sahara, lækkaði dánartíðni barna um helming, þó hún sé enn há. Þar deyja 9 prósent allra barna áður en þau ná fimm ára aldri.

1990: 12,7 milljónir barna á ári (35.000 á dag)

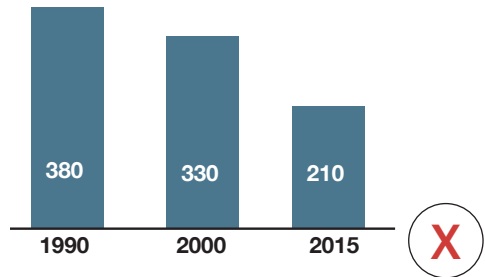
2015: 6 milljónir barna á ári (16.000 á dag)

5. Mæðradauði minnkaði hratt um helming á 21. öldinni

Markmiðið var að draga úr dánartíðni vegna þungunar eða barnsburðar um þrjá fjórðu. Þrátt fyrir miklar framfarir, einkum eftir árið 2000, náðist markmiðið ekki, þó tókst að draga úr mæðradauða um 45 prósent. Hlutfall fæðinga þar sem heilbrigðisstarfsfólk var til staðar hækkaði úr 60 í 70 prósent.

Mæðradauði (miðað við 100.000 fæðingar)

6. Færri smitast af malaríu, HIV og berklum

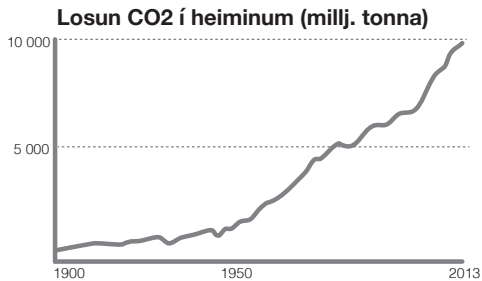
Átak í baráttunni gegn algengustu smitsjúkdómum hefur fækkað þeim sem smitast og hefur bjargað milljónum mannlífa. Í dag fá 13,6 milljónir lyf sem stöðva framgang HIV/alnæmis. Dánartíðni vegna malaríu hefur lækkað um næstum því 60 prósent og um 45 prósent vegna berkla.

Fjöldi mannlífa sem hafa bjargast frá árinu 2000 (í milljónum)

7. Eina markmiðið þar sem afturför hefur orðið

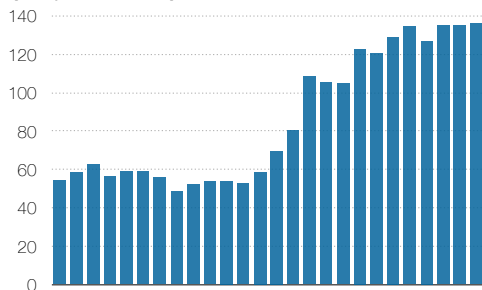
Markmið 7, um sjálfbæra þróun, felur í sér fjölda hlutamarkmiða. Sum þeirra hafa náðst, eins og að fækka þeim um helming sem hafa ekki aðgang að hreinu vatni. Ekki hefur gengið jafn vel með önnur markmið, eins og að vernda fjölbreytni tegunda og að draga úr losun koltvísýrings. Í dag er losun koltvísýrings í heiminum 50 prósentum meiri en árið 1990.

8. Ábyrgð ríku landanna

Áttunda markmiðið fjallaði um ábyrgð ríku landanna, aukna þróunaraðstoð, betri viðskipti og að minnka skuldir. Ekki voru þó tilgreind nein mælanleg markmið og því er erfitt að meta hvort markmiðið hafi náðst. Þróunaraðstoð hefur aukist og er orðin skilvirkari og skuldir hafa verið afskrifaðar en á viðskiptasviðinu hafa varla orðið neinar umtalsverðar framfarir.

Þróunaraðstoð á heimsvísu, samtals (milljarðar dala)

Eigum við að vera ánægð?

Þegar við lítum til baka á þróunina í heiminum á tímabilinu 1990–2015, ættum við þá að vera ánægð með það sem við sjáum, eða urðu Þúsaldarmarkmiðin bara sönnun þess að við höfum ekki gert nóg? Svarið fer eftir því hvern við spyrjum, hvaða markmið við skoðum og hvar í heiminum við mælum.

Annars vegar hefur þróun lífsgæða fólks að ýmsu leyti verið hraðari og meiri en nokkru sinni fyrr. Á þessu tímabili hafa orðið framfarir í næstum öllum löndum, fátækt hefur minnkað um helming, dregið hefur úr hungri og tekjur aukist.

Á hinn bóginn hefði trúlega verið hægt að ná enn meiri árangri, bjarga lífi fleiri barna, veita fleirum menntun og deila vaxandi auðæfum heimsins á jafnari hátt.

8 Þúsaldarmarkmið verða 17 Heimsmarkmið um sjálfbæra þróun

Þúsaldarmarkmiðin voru aldrei hugsuð sem lokamarkmið. Löngu fyrir lokadagsetningu Þúsaldarmarkmiðanna var hafist handa við að þróa frekari markmið eftir 2015. Nýju Heimsmarkmiðin (sem lesa má nánar um í síðasta kafla bókarinnar), byggja á starfinu að Þúsaldarmarkmiðunum. Sum markmiðanna sem ekki náðust fá nú aukið vægi. Í nýju markmiðunum, sem eiga að nást fyrir 2030, er lögð mun meiri áhersla á sjálfbæra þróun og ekki síst hlýnun jarðar, sem er eitt mikilvægasta mál okkar tíma.

Sameiginleg Heimsmarkmið um þróun fram til ársins 2030 fela tvímælalaut í sér einhver stærstu umskipti mannkynssögunnar. Til að ná markmiðunum í tæka tíð er þörf á miklu stærra átaki til að tryggja þátttöku allra landa og heimshluta. Það er svo sannarlega metnaðarfullt. Ekkert markmiðanna er þó óraunhæft. Þvert á móti, þau eru vel innan seilingar. Töluleg gögn um þróun síðustu áratuga hafa kennt okkur að hægt er að ná stórkostlegum árangri á stuttum tíma.

Annar kafli: Ástandið í heiminum

Fátækt fer minnkandi

FÁTÆKT	
Staðan (2015)	<ul style="list-style-type: none"> ● 700 milljónir manna búa við örbirgð. ● Það eru 10 prósent jarðarbúa.
Stefnan 	<ul style="list-style-type: none"> ● Fátækt fer minnkandi alls staðar í heiminum. Á tímabilinu 1990 til 2015 dró úr örbirgð um þrjá fjórðu. ● Á tímabilinu 2005-2015 dró úr örbirgð um helming.

Þeim sem búa við örbirgð hefur fækkað um milljarð undanfarin 15 ár, á sama tíma hefur jarðarbúum fjölgað jafn mikið. Þó bjuggu fleiri en 700 milljónir enn við örbirgð árið 2015.¹⁰

Fátækt er ein höfuðorsök margra vandamála heimsins. Fátækt fólk er í meiri hættu á að deyja ungt og verða fórnarlömb sjúkdóma og stríða. Það verður verst úti í náttúruhamförum, efnahagskreppum, vegna hækkandi heimsmarkaðsverðs og annarra utanaðkomandi erfiðleika.

Hægt er að skilgreina og mæla fátækt á mismunandi hátt. Algeng matsaðferð er að áætla hve stór hluti íbúanna hefur lægri tekjur en tiltekna upphæð á dag, það eru skilgreind fátæktarmörk. Það er ekki sjálfgefið hvar draga á mörkin milli

fátæktar og ekki-fátæktar. Það, hvar mörkin eru sett, ræður því hvort það sem við skilgreinum sem „fátækt“ eykst eða minnkar.

Mælistika fyrir „örbirgð“ í heiminum hefur verið sett við 1,9 dali á dag.¹¹ Viðmiðið er breytilegt eftir kaupmætti (vöruverð í ólíkum löndum svo viðmiðið sé sem sanngjarnast) og eftir verðbólgu.

Það er þetta viðmið sem oftast er notað til að mæla hvort fátækt í heiminum eykst eða minnkar. Markmið Þúsaldarmarkmiðanna var að fækka þeim um helming sem lifa undir fátæktarmörkum á árunum 1990-2015. Þetta markmið náðist fimm árum áður en tímamörkum var náð. Áætlað er að dregið hafi úr fátækt um allt að því 75 prósent¹² á þessum 25 árum, í sögulegu samhengi eru það einstakar framfarir.

¹⁰ Mat Alþjóðabankans.

¹¹ Áður 1,25 dalir á dag. Til að aðlaga viðmiðið betur að raunveruleikanum var því breytt í lok árs 2015.

¹² Alþjóðabankinn: Framvinduskýrsla 2015 (World Monitoring Report 2015).

Afríka sunnan Sahara

Austur-Asía

Suður-Asía

= 100 milj. jarðarbúa

= í örbigð

= ekki í örbigð

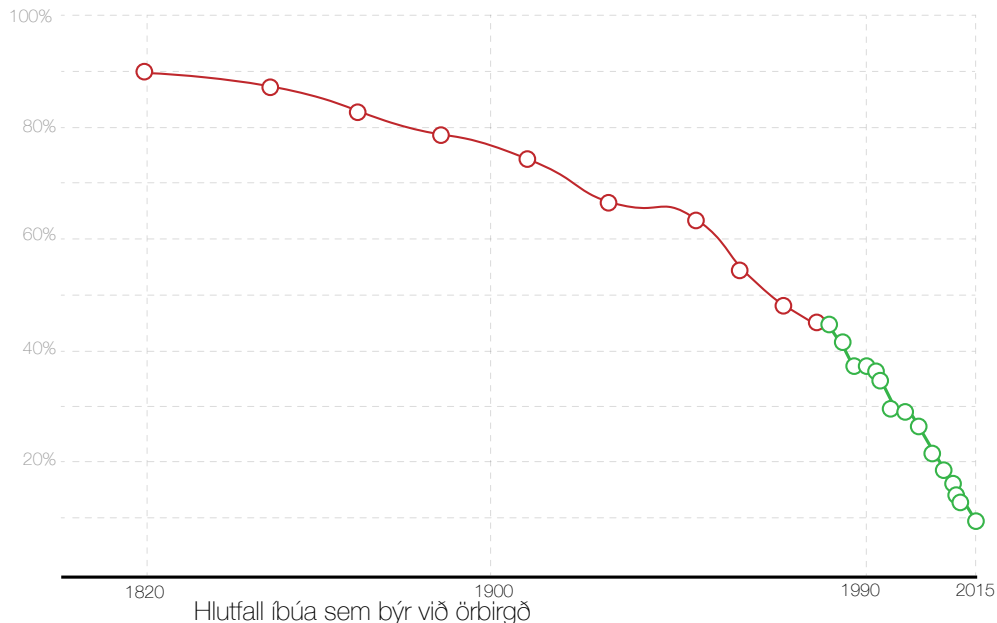
Mismiklar framfarir

Þó dregið hafi úr fátækt í öllum heimshlutum hefur þróunin verið mishröð. Hraðast hefur dregið úr fátækt í löndum þar sem hagvöxtur er mikill. Í Kína tókst næstum að útrýma örbigð, en hún var mjög mikil í upphafi 10. áratugarins (sjá myndrit).

Í Afríku sunnan Sahara fór þeim sem búa við örbigð hins vegar ekki að fækka fyrr en á 21. öldinni. Enn er áætlað að fjórir af hverjum 10 á þessu svæði búi við örbigð.

Íbúafjöldi í Afríku sunnan Sahara hefur allt að því tvöfaldast frá árinu 1990. Það þýðir að þótt hlutfall fátækra lækki lítillega, fjölgar í raun fátæku fólki. Alþjóðabankinn áætlar nú að í Afríku búi 190 milljónir við örbigð.

Það er vel hægt að útrýma örbirgð

Heimild: 1982-2015: Alþjóðabankinn (1,9 dalir á dag).
1820-1981: Úrvinnsla: Bourguignon og Morrissoni (2002).

Á tímabilinu 1990 til 2015 fækkaði þó fátækum um næstum einn milljarð á heimsvísu. Á sama tíma fjölgaði jarðarbúum um einn milljarð.

Fleiri mæliaðferðir

Það er ekki til nein endanleg skilgreining á fátækt. Hana má mæla á mismunandi hátt. Ef fátæktarmörk væru hækkuð í t.d. fjóra dali á dag (það er það sem Sameinuðu þjóðirnar kalla miðstétt) myndu 65 prósent allra jarðarbúa lenda undir fátæktarmörkum. Í Suður-Asíu og í Afríku eru yfir 90 prósent íbúa með lægri tekjur en 4 dali á dag.

En fátækt snýst ekki bara um tekjur. Þróunar-áætlun Sameinuðu þjóðanna, UNDP, hefur þróað samsett viðmið sem byggist á breiðari skilgreiningu á fátækt þar sem einnig er litið til aðgengis að matvælum og vatni, heilsugæslu og almennra lífsskjara.¹³ Samkvæmt þessu samsetta viðmiði lifa 2,2 milljarðar undir eða nálægt fátæktarmörkum.

Flest lönd hafa einnig eigin viðmið um fátæktarmörk, það sem kallað er „national poverty lines“. Þau henta oft betur til að mæla fátækt í einstökum löndum.

¹³ Hægt er að lesa nánar um samsetta fátæktarvísitölu UNDP (*Multidimensional Poverty Index, MPI*) á heimasíðu *Human Development Reports*: hdr.undp.org

»Ég á mér draum um að börnin mín klári skólann og taki háskólapróf svo þau geti séð fjölskyldum sínum farborða, betur en ég gat.«

AÐ BÚA Í FÁTÆKT

Ég heiti Cherry, ég er kristin og er frá Karen-fylki í Búrma. Ég lifi einföldu lífi með manningum mínum, dætrum okkar tveimur og barni bróður míns. Foreldrar mínir búa í nágrenninu, í næsta húsi. Ég vinn sem barnfóstra fyrir útlendinga, það hef ég gert í næstum 20 ár. Ég er mjög ánægð með vinnuna mína því hennar vegna get ég séð fyrir fjölskyldu minni. Nú bý ég í Yangon, en þar eru sumir fátækir og aðrir ríkir. Hér eru margar kirkjur, þar getum við hitt og spjallað við annað fólk sem býr hér. Við búum í litlu húsi, úr steypu og timbri. Tvö lítil herbergi, lítið eldhús og klósett úti í garði. Það rignir oft í Búrma en það eru sjaldan flóð hér á okkar svæði, til allrar hamingju.

Það sem skiptir mig mestu máli er fólk, fjölskylda mín. Ég á mér draum um að börnin mín klári skólann og taki háskólapróf svo þau geti séð fjölskyldum sínum farborða, betur en ég gat. Elsta dóttir mín segist ætla að verða kennari og yngsta dóttir mín ætlar að verða listamaður. Börnin mín veita mér hamingju. En lífið í Yangon er ekki auðvelt, launin eru lág og vöruverð hækkar stöðugt. Okkur finnst allt vera dýrt. Ef einhver verður veikur höfum við varla ráð á að fara til læknis. Flestir landa minna eru fátækir, ég hef verið heppin, en allt of margir eiga erfitt með að lifa af. Ég held að leiðtogi okkar, Aung San Suu Kyi, muni gera okkur lífið léttara. Við þurfum sjálf að leggja hart að okkur til að það gangi eftir.

Cherry, Burma

Útrýmum fátækt í öllum myndum fyrir 2030

Þessi hraða þróun, einkum frá aldamótum, sýnir að það er hægt að uppræta örbirgð með öllu fyrir árið 2030. Það er einnig yfirlýst markmið allra heimsins landa (sjá nánar um Heimsmarkmiðin á blaðsíðu 90).

Betri heilsa um allan heim

ÆVILENGD

Staðan (2015)	<ul style="list-style-type: none"> • Meðalævilengd í heiminum er 70 ár. • Í næstum öllum löndum Afríku sunnan Sahara er meðalævilengd undir 65 árum. • Í öllum löndum, nema í Afríku sunnan Sahara, er meðalævilengd hærri en 65 ár.
Stefnan 	<ul style="list-style-type: none"> • Eykst í öllum heimshlutum. Frá sjöunda áratug síðustu aldar hefur meðalævilengd aukist um 20 ár. • Í mörgum löndum, t.d. Rúanda, Botsvana, Malaví og Sambíu, hefur meðalævin lengst um meira en 10 ár á þessari öld.

Heilsufar í heiminum er mælt á ýmsan hátt og nær til ólíkra þátta þróunar í löndum heimsins. Oft eru notuð breið viðmið þar sem litíð er til margra mismunandi vísbendinga um líðan okkar. Viðmið eins og meðalævilengd eða dánartíðni barna segja okkur ýmislegt um almennt heilsufar en einnig um efnahagsþróun og skiptingu auðs í heiminum.

Í Heimsmarkmiðunum sem gilda frá 2016 til 2030 eru ýmsir þættir heilsufars í heiminum sameinaðir undir einu markmiði. Þar á meðal er dánartíðni barna og mæðradauði, smitsjúkdómar, kynheilsa og frjósemi, og umferðarslys, ásamt reykingum, annarri misnotkun og áhættuþáttum.¹⁴

Meðalævilengd

Algengasta viðmiðið um hnattræna heilsu er meðalævilengd.¹⁵ Það endurspeglar meðalaldur fólks sem dó á tilteknu ári. Það gefur því góða mynd af almennu heilsufari. Þetta viðmið nær til misskiptingar innan þjóðar en einnig utanákomandi áfalla eins og hamfara eða stríða og ungbarnadauða.

Í sögulegu samhengi hefur meðalævilengd verið lág, eins og sjá má á sögulegu yfirliti (bls. 21-24). Þróunin undanfarna áratugi þýðir að meðalævilengd á jörðinni hefur aldrei verið meiri en þegar þú lest þetta. Á tímabilinu 1960 til 2015 jókst meðalævilengd á jörðinni úr 50 árum í 70 ár.¹⁶

¹⁴ Sjá nánar um Heimsmarkmiðin í síðasta kafla bókarinnar.

¹⁵ Enska hugtakið *Life Expectancy*, er stundum þýtt með ævilíkur. Viðmiðið mælir þó það sama, þ.e. meðalaldur þeirra sem dóu á tilteknu ári. Meðalævilengd er því nákvæmara orðalag.

Ljósmynd: Victor Brött

»Próunin í Rúanda undanfarin 13 ár tók yfir 50 ár í landi eins og Svíþjóð.«

Rekja má ástæðuna fyrir aukinni meðalævilengd til margvíslegra framfara á mörgum sviðum. Stóra breytingin er auðvitað sú, að æ færri börn deyja snemma á ævinni. Dánartíðni hefur einnig lækkað í öllum aldurshópum.

Óvenjulegur afturkippur á 10. áratugnum

Frá upphafi 19. aldar hefur próunin verið jákvæð þó hún hafi verið ójöfn og á stundum mjög hæg. Afturkippur í heilsufari hafa verið sjaldgæfir og stafað af hamförum, uppskerubresti, þurrkum, stríðum eða drepsóttum. Í fyrri heimstyrjöldinni féll meðalævilengd t.d. mjög í mörgum löndum, bæði vegna styrjaldarinnar, en einnig vegna inflúensufaraldurs sem kallaður var spænska veikin.¹⁷

Á 9. áratug síðustu aldar breiddist HIV/ alnæmi hratt út í mörgum löndum. Þekking á sjúkdómnum var lítil, samfélögin voru lengi að bregðast við og lyfjameðferð var í byrjun mjög takmörkuð eða alls engin. Það var ekki fyrr en með tilkomu nýrra alnæmislyfja seint á 10. áratugnum að draga fór úr faraldrinum.

Í þeim löndum sem urðu hvað verst úti vegna faraldursins urðu afleiðingarnar hörmulegar. Það voru einkum löndin í Afríku sunnan Sahara, en lönd um allan heim urðu illa úti. Á 10. áratugnum lækkaði meðalævilengd í þrjátíu löndum, sums staðar um 10-15 ár.¹⁸

Hraðar framfarir í Afríku sunnan Sahara eftir árið 2000

Í flestum löndum heims hafa þó orðið miklar framfarir á 21. öldinni, einkum í löndum Afríku sunnan Sahara. Litlar breytingar urðu í 15 ár fram til ársins 2000, en nú hefur meðalævilengd á svæðinu aukist úr 50 árum í 58 ár. Löndin þar sem meðalævilengd jókst hvað mest eru öll í Afríku.

Hröðust hefur próunin verið í Rúanda (sjá myndrit hér til hliðar). Þar hefur meðalævilengd farið úr 50 árum í 65 ár, en það er með því hæsta í Afríku sunnan Sahara. Próunin í Rúanda undanfarin 13 ár tók yfir 50 ár í landi eins og Svíþjóð, í upphafi 20. aldar. Svíþjóð var þá margfalt ríkara land en Rúanda er í dag.

¹⁶⁾ Heimild: Alþjóðabankinn, WDI (*World Development Indicators*), nánari upplýsingar er að finna á data.worldbank.org

¹⁷⁾ Spænska veikin var óvanalega skæður inflúensufaraldur sem breiddist út um heiminn undir lok fyrri heimsstyrjaldar. Áætlað er að milli 50 og 100 milljónir hafi látið lífið í faraldrinum.

¹⁸⁾ www.gapminder.org

MEÐALÆVILENGD: HVAR ERU FRAMFARIRNAR MESTAR?

	2000	2015	(breyting)
Rúanda	50 ár	67 ár	+17 ár
Botsvana	52 ár	66 ár	+14 ár
Malaví	46 ár	60 ár	+14 ár
Eritrea	49 ár	63 ár	+14 ár
Sambía	46 ár	59 ár	+13 ár
Búrúndi	48 ár	60 ár	+12 ár
Eþíópía	53 ár	64 ár	+11 ár
Úganda	50 ár	61 ár	+11 ár
Búrkína Fasó	53 ár	63 ár	+10 ár
Vestur-Kongó	53 ár	62 ár	+9 ár

MEÐALÆVILENGD: HVAR ER ÞRÓUNIN HÆG?

	2000	2015	(breyting)
Sýrland	74 ár	70 ár	-4 ár
Lesóthó	50 ár	49 ár	-1 ár
Mexíkó	75 ár	75 ár	0 ár
Paragvæ	74 ár	74 ár	0 ár
Georgía	72 ár	73 ár	+1 ár
Dóminíkanska lýðveldið	73 ár	74 ár	+1 ár
El Salvador	73 ár	74 ár	+1 ár
Filippseyjar	69 ár	70 ár	+1 ár
Malasía	74 ár	75 ár	+1 ár
Panama	77 ár	78 ár	+1 ár

Heimild: Gapminder

DÁNARTÍÐNI BARNA

Staðan (2015)	<ul style="list-style-type: none"> • Á hverjum degi deyja 16.000 börn áður en þau ná fimm ára aldri, oft vegna sjúkdóma sem einfalt væri að vinna bug á, matarskorts, vatnsskorts, skorts á heilsugæslu. • Verst er ástandið í löndum Afríku sunnan Sahara en þar deyja 8,3 prósent allra barna áður en þau ná fimm ára aldri. • 1 milljón barna deyr daginn sem þau fæðast og önnur milljón deyr á fyrstu viku ævinnar.
Stefnan 	<ul style="list-style-type: none"> • Lækkar alls staðar í heiminum. Á tímabilinu 1990 til 2015 lækkaði dánartíðni barna um 53 prósent. • Í dag lækkar dánartíðni barna þrisvar sinnum hraðar en í byrjun 10. áratugar síðustu aldar.

Dánartíðni barna

Annað viðmið um heilsufar í heiminum er dánartíðni barna. Viðmiðið segir til um hlutfall allra barna sem deyja fyrir tiltekinn aldur, oftast fyrir fimm ára aldur.¹⁹ Eins og meðalævilengd gefur viðmiðið góða mynd af almennu heilsufari í tilteknu landi því það endurspeglar jafnframt marga þætti félags- og efnahagslegrar þróunar. Að auki er það eitt það allra mikilvægasta í lífi hvers einstaklings hvaða möguleika börnin okkar eiga til að lifa af.

Tölur um dánartíðni barna gefa ástæðu til bæði ánægju og örvæntingar. Ánægju vegna þess að dánartíðni barna fer lækkandi alls staðar í heiminum, meira að segja mjög hratt. Í sumum fátækustu löndum heimsins hafa orðið stórkostlegar framfarir hvað varðar heilsufar barna frá árinu 2000.

Örvæntingu vegna þess að þrátt fyrir framfarir er tíðni barnadauða af völdum fátæktar allt að því óbærileg. Næstum sex milljónir barna yngri en fimm ára látast á hverju ári, flest vegna sjúkdóma og orsaka sem hægt hefði verið að koma í veg fyrir. Það eru meira en 16.000 börn á hverjum einasta

degi. Bara í Nígeríu deyja á hverjum degi yfir 2000 börn áður en þau ná fimm ára aldri og á Indlandi deyja fleiri en 3.500 börn á hverjum degi, meira en milljón börn á hverju ári.

Engin önnur dánarorsök veldur nálægt því svo mörgum dauðsföllum og fátækt. Hvorki stríðsátök, hryðjuverk né náttúruhamfarir hafa nokkurn tíma valdið dauða jafnmargra og fátæktin.

16.000 börn er fjöldi sem erfitt er að sjá fyrir sér. Hægt er að bera fjöldann saman við afleiðingar fljóðbylgjunnar á Indlandshafi í desember 2004. Þá fórust u.þ.b. 250.000 manns.

Dánartíðni barna í heiminum er sambærileg við tvær flóðbylgjur á mánuði. Í hverjum mánuði allan ársins hring, þar sem allir sem létust væru börn undir fimm ára aldri. Munurinn er þó sá að hér er ekki um að ræða skyndilegar og óvæntar hamfarir. Við getum þvert á móti sagt fyrir um að það mun gerast, hvar það mun gerast og meira að segja hvers vegna það mun gerast. Og við höfum alla burði til að koma í veg fyrir það. Eins og svo margt annað snýst málið um forgangsroðun.

¹⁹ Under Five Mortality. Stundum er hugtakið ungbarnadauði (Infant Mortality) notað og þá er yfirleitt átt við börn yngri en eins árs.

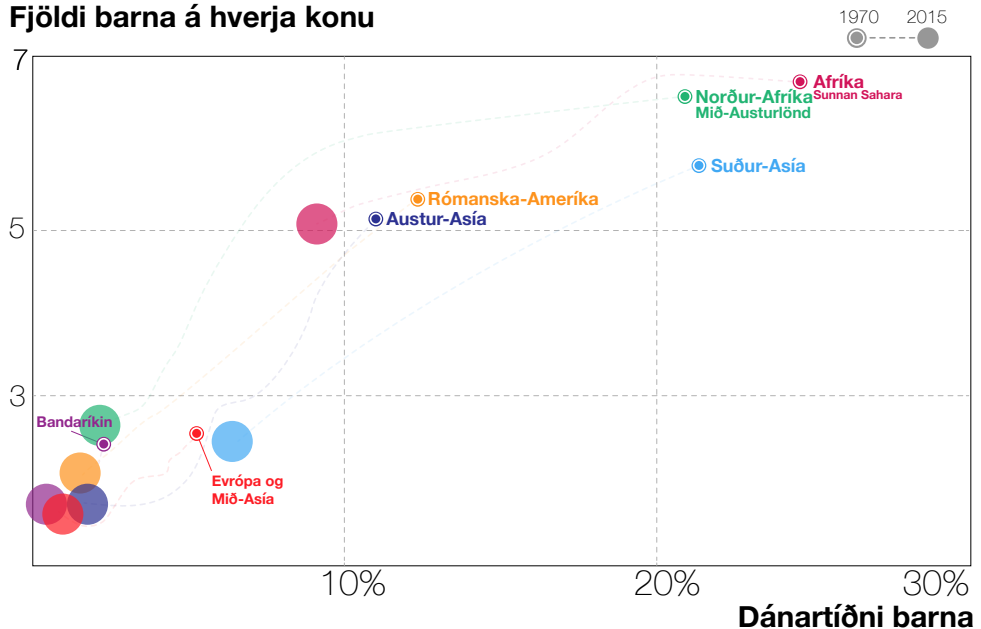

DÁNARTÍÐNI BARNNA: DÆMI UM MIKLAR FRAMFARIR

	2000	2015	(breyting)
Maldíveyjar	4,4%	0,9%	-81%
Rúanda	18%	4%	-77%
Kambódía	11%	3%	-73%
Senegal	13%	5%	-65%
Mongólía	6%	2%	-64%
Vestur-Kongó	12%	5%	-63%
Tansanía	13%	5%	-62%
Malaví	17%	7%	-62%
Líbería	18%	7%	-62%
Eþíópía	15%	6%	-59%

Heimild: Gapminder

Fjöldi barna á hverja konu

»Engin önnur dánarorsök veldur nálægt því svo mörgum dauðsföllum og fátækt.«

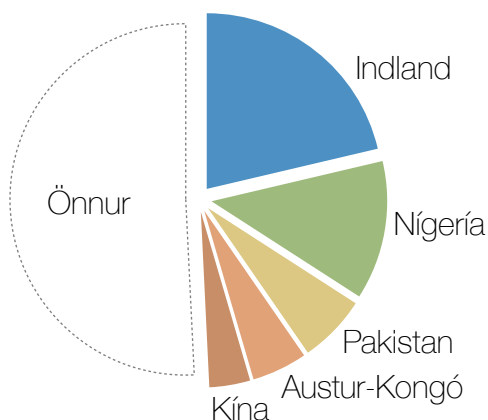
Hve miklar eru framfarirnar?

Árið 1990 létu 13 milljónir barna lífið áður en þau náðu fimm ára aldri, það voru níu prósent allra barna sem fæddust. Árið 2015 er gert ráð fyrir að dánartíðni barna hafi lækkað í 5,9 milljónir eða um 4,3 prósent, sem er helmingsslækkun á 25 árum. Samtals hafa framfarir frá árinu 1990 bjargað lífi næstum 100 milljóna barna, helmingi þeirra í Kína og á Indlandi.

Ástæður

Stóran hluta þessa árangurs má rekja til bættra félagslegra og efnahagslegra aðstæðna sem fylgja hækkandi tekjum og batnandi almennum lífskilyrðum. En einnig má að stórum hluta þakka hann markvissum aðgerðum sem beinast að sér-tækum vandamálum og sjúkdómum. Að mati Sameinuðu þjóðanna hefur áhersla á bólusetningar gegn mislingum undanfarin ár bjargað lífi meira en 15 milljóna barna, í dag eru 85 prósent allra barna í heiminum bólusett við mislingum. Próunarverkefni sem beinast að flugnanetum og malaríulyfjum hafa þar að auki bjargað meira en 6 milljónum mannlífa, flest þeirra eru börn.²⁰

Helmingur barnadauða er í fimm löndum

²⁰ UNDP MDG 2015

Æ færri deyja úr alnæmi

HIV/AIDS	
Staðan (2015)	<ul style="list-style-type: none"> • 35-40 milljónir lifa með HIV. • Árlega deyja u.þ.b. 1,2 milljónir úr alnæmi. • Árlega smitast u.þ.b. tvær milljónir af HIV.
Stefnan 	<ul style="list-style-type: none"> • Færri og færri deyja af völdum alnæmistengdra sjúkdóma. Frá árinu 2004 hefur dauðsföllum á ári fækkað um 42 prósent. • Frá 2000 hefur þeim sem smitast af HIV á hverju ári fækkað um 35 prósent. Meðal nýfæddra barna um 58 prósent. • Árið 2014 fengu 41 prósent allra sem lifa með HIV alnæmislyf. Það er tvöföldun á fjórum árum.

HIV/alnæmi – faraldur sem breytti öllu

Frá því að HIV-veiran var uppgötvuð í upphafi níunda áratugarins hefur HIV-smituðum farið fjölgandi og sjúkdómurinn orðið að faraldri á heimsvísu. Nokkur lönd í sunnanverðri Afríku urðu verst úti en sjúkdómurinn breiddist út til flestra landa heims. Í dag lifa um 37 milljónir með HIV. Í þeim löndum sem urðu verst úti urðu afleiðingarnar hörmulegar. Í mörgum löndum, sér í lagi í Afríku sunnan Sahara, varð mikill afturkippur í meðalævilengd, dánartíðni barna og tekjum á 10. áratugnum. Sjúkdómurinn hafði áhrif á öll svið samfélagsins.

Úr banvænum í langvinnan

(en meðhöndlanlegan) sjúkdóm

Í byrjun 10. áratugarins var alnæmi orðið eitt helsta áhyggjuefni á heimsvísu, sjúkdómur sem vakti skelfingu, ótta og sögusagnir um allan heim. Alnæmi var nú helsta dánarsök meðal fólks undir 44 ára aldri, einnig í ríkum löndum. Ótinn byggði að hluta til á vanþekkingu á smitleiðum, bannhelgi og því hversu erfitt var að tala um

sjúkdóminn en hann smitaðist aðallega við kynmök. Fyrst og fremst byggði óttinn þó á þeirri staðreynd að flestum sem smituðust af HIV-veirunni var dauðinn víis. Um þetta leyti höfðu yfir 20 milljónir smitast og í sumum löndum í suðurhluta Afríku var meira en tíundi hver íbúi á aldrinum 15 til 50 ára HIV-smitaður. Tölurnar voru sérstaklega háar í Simbabwe (27 prósent), Botsvana og Lesóthó (22 prósent í báðum löndunum).

Það var ekki fyrr en 1997 að lyfjameðferð fór að bera árangur, en þá voru kynnt til sögunnar ný alnæmislyf (HAART, *highly active antiretroviral therapy*) sem stöðva framgang sjúkdómsins. Með tilkomu þeirra breyttist sjúkdómurinn úr því að vera öruggur dauðadómur í langvinnan sjúkdóm. Í upphafi kostaði lyfjameðferðin 10.000 dali á ári, sem var alltof dýrt fyrir flest fólk og flest lönd, en smátt og smátt fór verðið lækkandi og varð viðráðanlega en áður.

Um leið og virkni lyfjanna hefur aukist og verðið lækkað, hefur hlutfall smitaðra sem njóta meðferðar aukist gífurlega. Alþjóðasjóðurinn

²¹⁾ Nánari upplýsingar um Alþjóðasjóðinn gegn alnæmi, berklum og malaríu er að finna á: www.theglobalfund.org

(e. The Global Fund) gegn alnæmi, berklum og malaríu hefur staðið undir stórum hluta útgjaldanna með framlagi og fjársöfnun um allan heim, sem hefur gert alnæmislyfin aðgengileg fyrir fleiri. Það hefur verið breytilegt milli landa „hversu veikur“ maður þarf að vera til að fá lyfin en sá þröskuldur hefur lækkað með árunum. Í dag mælir Alþjóðaheilbrigðisstofnunin (WHO) með að allir sem greinast með smit fái tilboð um alnæmislyf.

Aukið fjármagn hefur skilað árangri

Í dag er rúmlega 20 milljörðum dala veitt í baráttu gegn HIV/alnæmis-faraldrinum á hverju ári.²² U.þ.b. helmingurinn er þróunaraðstoð, og stærsti hluti hennar kemur frá Bandaríkjunum og Alþjóðasjóðnum. 20 milljarðar gætu virst mikið fé, en það er nokkurn veginn sama upphæð og ríkisstjórnir heimsins verja til hermála á fjórum dögum.²³

²²⁾ Heimild: UNAIDS

²³⁾ Árið 2014 námu heildarútgjöld til hermála 1.776 milljörðum dala. Heimild: SIPRI

Lýðræði

Staðan (2015)	<ul style="list-style-type: none"> • 89 lönd eru flokkuð sem frjáls, 51 sem ófrjáls og 57 sem frjáls að hluta til.²⁴
Stefnan ➔	<ul style="list-style-type: none"> • Til langs tíma hefur lýðræði aukist í heiminum. • Undanfarin 10 ár hefur ástandið versnað í fleiri löndum en þeim þar sem framfarir hafa orðið.

Lýðræði fer vaxandi í heiminum, í það minnsta þegar litið er til lengri tíma. Leiðin til lýðræðis er þó hvorki bein né breið og kostar oft hatramma baráttu og þungbæra afturkippu. Undanfarin ár hefur uppreisn gegn einræði og ófrelsi í Norður-Afríku og Mið-Austurlöndum kostað fjölda mannlífa. Fram að þess hefur þrýstingur almennings steypst þremur ríkisstjórnnum á svæðinu af stóli – í Túnis, Líbýu og Egyptalandi. Í öðrum löndum hefur lýðræðisöflum ekki tekist að ná fötfestu eða þau verið þarin niður af ríkjandi stjórnvöldum.

Í Sýrlandi mögnuðust átök mótmælenda og stjórnvalda á allsherjar borgarastyrjöld sem hefur sundrað landinu. Þegar þetta er skrifað hafa 12 af 22 milljónum íbúa landsins neyðst til að yfirgefa heimili sín. Átökin hafa að nokkru breiðst út til nágrennalandanna og hafa hrundið af stað flóttamannaströumi sem á sér ekki fordæmi frá því í seinni heimsstyrjöld.²⁵

Fram að þessu er það bara í Túnis sem raunveruleg lýðræðisþróun hefur fest rætur. Á því var vakin athygli með friðarverðlaunum Nóbels árið 2015.

Að breyta stjórnarskrám, byggja upp flokka-kerfi, skipuleggja kosningar og komast að samkomulagi um hvernig landinu skuli stjórnað tekur sinn tíma. Einkum reynist það torvelt í löndum þar sem lýðræðishefðir skortir og almenn- ingur er óvanur stjórnmaláþátttöku og áhrifum. Þeir hópar sem áður fóru með völd eru líka oft reglir til að láta þau af hendi.

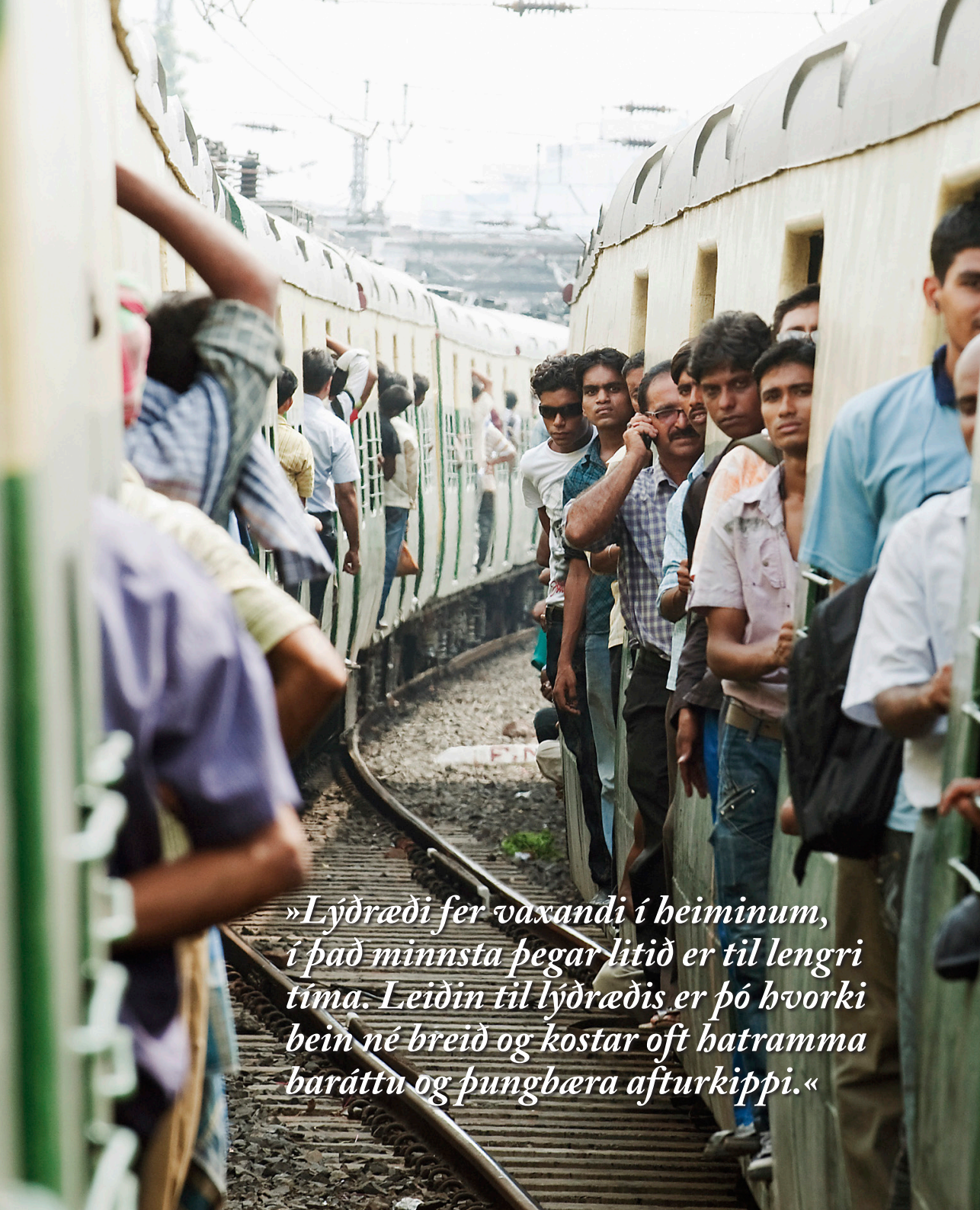
Þegar breytingarnar gerast of hægt er einnig hætta á að fólk verði vonsvikið og telji sér trú um að „allt hafi verið betra eins og það var áður“. Því er leiðin til lýðræðis oft vörðuð afturkippum. Uppreisnirnar í Norður-Afríku eru þó sláandi dæmi og sennilega verður æ erfiðara að undiroka þjóðir.

²⁴ *Freedom in the World* – Freedom House. www.freedomhouse.org

²⁵ Heimild: Flóttamannastofnun Sameinuðu þjóðanna, UNCHR.

A photograph of a crowded train, likely in India, with many passengers leaning out of the windows and doors. The train is yellow and green, and the scene is set on a railway track with overhead power lines. The text is overlaid on the bottom right of the image.

*»Lýðræði fer vaxandi í heiminum,
í það minnsta þegar tíð er til lengri
tíma. Leiðin til lýðræðis er þó hvorki
bein né breið og kostar oft hatramma
baráttu og þungbæra afturkippi.«*

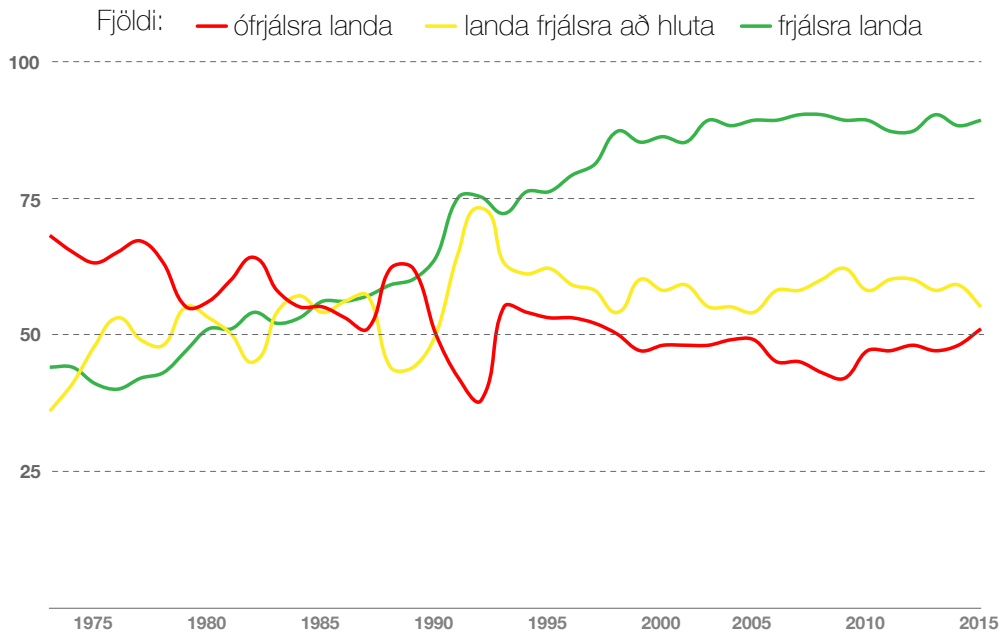
Það er erfitt að mæla stig lýðræðis og frelslis, en mörg samtök og rannsóknarstofnanir nota þó ýmsar skilgreiningar til að átta sig á hvert stefnir.²⁶ Mælingarnar eru misflóknar og aðferðirnar ólíkar, en allar benda þær til, alla vega þegar litið er til lengri tíma, að þróunin sé í lýðræðisátt. Til að myndin verði eins rétt og mögulegt er þarf oft að grípa til fleiri mælingaraðferða.

Oft er vitnað í árlega úttekt bandarísku samtakanna *Freedom House*, en þar er heiminum skipt í lönd sem teljast frjáls, frjálst að hluta, og ófrjáls.

Samkvæmt þessari úttekt hefur fjöldi lýðræðisríkja í heiminum meira en tvöfaldast undanfarin 40 ár og í dag eru lýðræðisríki í heiminum tvöfalt fleiri en einræðisríki. Í upphafi áttunda áratugarins var þessu öfugt farið.

Myndritið sýnir einnig að lýðræðisþróun virðist hafa staðnað undanfarin ár.

Nákvæmari greining á gögnum *Freedom House* sýnir einnig að lýðræði og frelsi hefur hrakað í u.þ.b. sextíu löndum, þó bakslagið hafi kannski ekki fært landið úr einum flokki í annan.

²⁶ Sjá dæmi: *Freedom House*, *Polity IV-project*, *The Economist Democracy Index* eða *Varieties of Democracy* (www.v-dem.net).

Jafnrétti

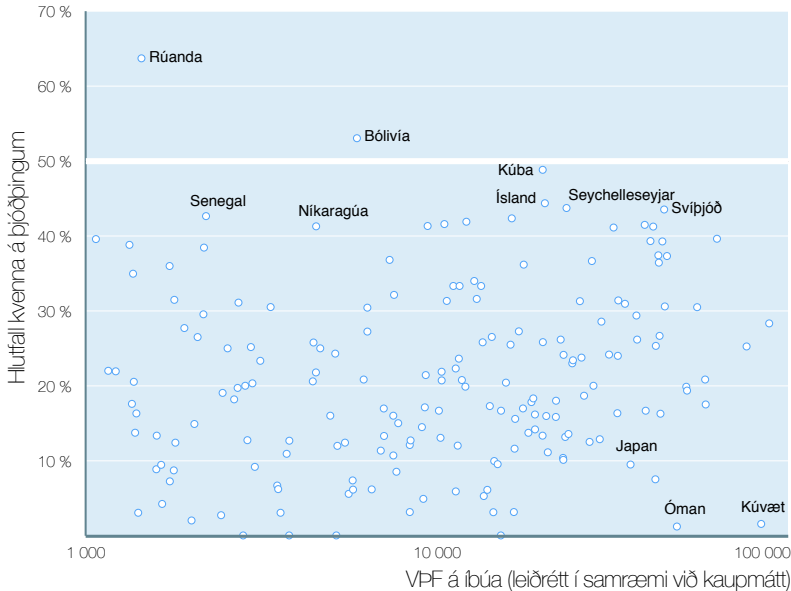
Staðan (2015)	<ul style="list-style-type: none"> • Hvergi í heiminum hefur jafnrétti kynjanna komist á, hvorki í efnahagslegu, pólitísku eða félagslegu tilliti. • Einn af hverjum fimm þingfulltrúum í heiminum er kona.
Stefnan ➔	<ul style="list-style-type: none"> • Hæg þróun í átt að auknu jafnrétti á flestum sviðum.

Ljósmynd: UN Photo/Staton Winter

Í 20 af u.þ.b. 200 löndum í heiminum er kona leiðtogi ríkisstjórnar. Michelle Bachelet Jeria í Chile (t.v.) og Ellen Johnson Sirleaf frá Líberíu (t.h.) eru tvö dæmi um það.

Engin fylgni milli tekna og jafnréttis á þjóðþingum

Heimild: Millennium Development Goals Indicators, mdgs.un.org

Ekki virðast vera tengsl milli tekjustigs og jafnréttis í stjórnámálum. Í ríkum löndum á borð við Japan, Óman og Kúvæt eru næstum engar konur þingmenn. Í sumum fátækum löndum eins og Senegal, Nícaragua og Bólívíu er hlutfallið jafnt. Stærsta hlutdeild kvenna á þjóðþingi er í Rúanda.

Skortur á jafnrétti karla og kvenna hamlar þróun í heiminum. Þó barátta fyrir jafnrétti hafi borið árangur í mörgum löndum og á mörgum sviðum eru tækifæri stúlkna og kvenna færri og þær hafa minni völd. Konum er mismunandi á flestum sviðum, það á við um heilsu, efnahag, stjórnámál, menntun og vinnumarkað, svo dæmi séu nefnd.

Konur hafa lægri tekjur en karlar í öllum löndum heims, konur eru ekki nema 40% af launuðu vinnuaffli heimsins, í sumum heimshlutum eru færri en fimmti hver launþegi kona. Konur vinna þó þrjá fjórðu af allri ólaunaðri vinnu.²⁷

Árið 1995 var haldin alþjóðleg ráðstefna í Peking um jafnréttismál í heiminum. 20 árum eftir að Peking-yfirlýsingin um aukin völd og áhrif kvenna var undirrituð, er enn ekki nema fimmti hver þingmaður á þjóðþingum heimsins kona. Það eru vissulega tvöfalt fleiri en árið 1995, en langt frá Heimsmarkmiðum.

Sama hægfara þróun á við um kynjaskiptingu meðal stjórn mála leiðtoga í heiminum. 2015 var kona leiðtogi ríkisstjórnar í 20 af 200 löndum heimsins, þar sem búa aðeins 9 prósent jarðarbúa. Þar á meðal eru Þýskaland, Brasilía, Argentína, Síle, Banglades og Pólland.

²⁷) UNDP, Ársskýrsla um þróun lífskjara 2015.

Hægfara umbætur til lengri tíma

Hægt er að mæla skort á jafnrétti og stöðu kvenna á marga mismunandi vegu. Í ársskýrslu UNDP um þróun lífskjara (*Human Development Report*) er kynnt samsett vísitala (GII)²⁸ sem mælir jafnrétti á þremur sviðum: kynheilsa/fjóssemi, völd og áhrif ásamt efnahagsmálum og vinnumarkaði.

Samkvæmt þessari vísitölu fer jafnrétti vaxandi í heiminum þótt það gerist hægt. Breytingin á heimsvísu síðustu 15 ár svarar til þess að í stað ástands eins og í Alsír, þar sem jafnrétti er afar bágborið, sé staðan nú líkari Tyrklandi þar sem heldur lengra hefur miðað. Það er enginn ógnarhraði. Með sama áframhaldi munu líða 70 ár áður en konur heimsins standa að meðaltali jafnfætis konum í löndunum þar sem jafnrétti er mest í dag – og 90 ár þar til jafnrétti næst.

Aðrar jafnréttismælingar sýna svipaða þróun, framfarir eru hægar og mikill munur er á milli

landa. Alþjóðaeftahagsráðið (*World Economic Forum*) hefur í tíu ár stuðst við aðrar og nákvæmari vísibendingar í svipaðri vísitölu (GGGI).²⁹ Samkvæmt henni ríkir meira jafnrétti á sumum sviðum en öðrum. Munurinn á körlum og konum er minni á sviði heilsu og menntunar en á efnahags- og stjórnmálasviði.

Samkvæmt öllum mælingum eru ákveðin lönd ævinlega meðal þeirra efstu, það á til dæmis við um Norðurlönd, Þýskaland, Holland og Belgíu. En samkvæmt vísitölu UNDP ríkir mest jafnrétti í Slóveníu og Sviss og í mælingum Alþjóðaeftahagsráðsins eru Rúanda og Filippseyjar meðal tíu efstu landanna.

Skortur á jafnrétti hefur banvænar afleiðingar

Samsettar vísitölur geta verið góðar til að meta heildarþróun, en þær henta illa til að útskýra í hverju munurinn milli karla og kvenna liggur,

LÖND ÞAR SEM JAFNRÉTTI ER MEST

	Misréttisvísitala, UNDP	Kynjamunsvísitala, WEF
1	Slóvenía	Ísland
2	Sviss	Noregur
3	Þýskaland	Finnland
4	Danmörk	Svíþjóð
5	Austurríki	Írland
6	Svíþjóð	Rúanda
7	Holland	Filippseyjar
8	Belgía	Sviss
9	Noregur	Slóvenía
10	Ítalía	Nýja-Sjáland

²⁸⁾ Gender Inequality Index Human Development Report, www.hdr.undp.org

²⁹⁾ Global Gender Gap Index World Economic Forum, www.weforum.org

hvernig hann birtist og hverjar afleiðingar misréttisins eru. Til að skilja betur í hverju jafnrétti felst er því nauðsynlegt að skoða einnig vísbendingarnar hverja fyrir sig.

Misrétti og kúgun kvenna í heiminum geta á endanum leitt til mæðradauða. Hundruð þúsunda kvenna láta lífið á hverju ári vegna þungunar og barnsburðar. Þó miklar framfarir hafi orðið frá árinu 2000 og dregið hafi úr mæðradauða um helming, deyja enn allt að því 300.000 konur á hverju ári.

Vegna misbrests á því að heilbrigðisstarfsfólk, ljósmæður og læknar, séu til staðar við fæðingu verður fjöldi kvenna fyrir varanlegum skaða í tengslum við barnsburð. Dauðsföll í tengslum við barnsburð eru sjaldgæf í löndum þar sem heilbrigðiskerfi er þróað.

Hins vegar er áætlað að í fjölda fátækra landa sé áhættan að deyja vegna þungunar 1 á móti 20. Í Tsjad er áætlað að dánarorsök fimmtándu

hverrar stúlku sé vandamál í tengslum við þungun eða barnsburð.

Jafnrétti í Heimsmarkmiðum

Heimsmarkmiðin snerta mörg þeirra sviða þar sem stúlkur og konur verða fyrir mismunun. Það á við um ofbeldi karla gegn konum, mansal og vændi, launamismunun, limlestingu kynfæra, frjósemi/kynheilsu, mæðradauða, þátttöku í stjórn-málum og efnahagslífi og svo framvegis.

Margt er óunnið á þessum sviðum. Að mati Mannfjöldastofnunar Sameinuðu þjóðanna, UNFPA, hafa á bilinu 100 til 140 milljónir kvenna orðið fyrir limlestingu kynfæra. Ef svo heldur fram sem horfir munu 15 milljónir stúlkna til viðbótar verða fyrir limlestingu kynfæra fram til ársins 2030. Stofnunin reiknar einnig með að ein af hverjum þremur konum verði fyrir ofbeldi og/eða kynbundnu ofbeldi af hendi sambýlismanns síns eða náins ættingja.³⁰

LÖND ÞAR SEM JAFNRÉTTI ER MINNST

	Misréttisvísitala, UNDP	Kynjamunsvísitala, WEF
1	Jemen	Jemen
2	Níger	Pakistan
3	Tsjad	Sýrland
4	Afganistan	Tsjad
5	Fílabeinsströndin	Íran
6	Malí	Jórdanía
7	Austur-Kongó	Marokkó
8	Tonga	Líbanon
9	Mið-Afríkulýðveldið	Malí
10	Líbería	Egyptaland

³⁰⁾ Í síðasta kafla bókarinnar er hægt að lesa nánar um Heimsmarkmiðin.

Neyðarástand og hamfarir

Staðan (2015)	<ul style="list-style-type: none"> • Fleiri hafa orðið að flýja heimili sín vegna neyðarástands en dæmi eru til síðan í seinni heimsstyrjöld. • Að baki neyðinni eru oftast vopnuð átök eða stríð í einhverri mynd, en náttúruhamfarir og sjúkdómsfaraldrar hafa einnig orsakað neyðarástand.
Stefnan ➔	<ul style="list-style-type: none"> • Þó neyðarástand ríki nú á mörgum stöðum í heiminum þá er dánartíðni vegna stríða og náttúruhamfara lægri en áður. • Frá aldamótum hafa að meðaltali u.þ.b. 100.000 manns látið lífið á hverju ári af völdum náttúruhamfara. Um miðja 20. öld var þessi tala tvisvar sinnum hærrí og í upphafi 20. aldar þrisvar til fimm sinnum hærrí. Þó hefur jarðarbúum fjölgað mikið.

Þegar þessi bók er í smíðum, í árslok 2015, ríkir neyðarástand víða um heim og þörfin fyrir neyðarástoð er meiri nú en hún hefur verið lengi. Blóðug átök í Sýrlandi, Afganistan, Írak, Suður-Súdan og Mið-Afríku hafa hrakið fleira fólk á flótta en nokkru sinni frá lokum seinni heimsstyrjaldar.

Það bætir ekki úr skák að jafnframt ríkir langvarandi ófremdarástand á fleiri svæðum, s.s. vegna vopnaðra átaka í Austur-Kongó, Sómalíu, Súdan og Jemen. Við þetta bætast síðan hörmungar af völdum banvænna sjúkdómsfaraldra, eins og ebólufaraldurs í Líberíu, Síerra-Leóne og Nýju-Gíneu, og náttúruhamfara á borð við fellibylinn Haiyan á Filippseyjum árið 2013, jarðskjálftana í Nepal í apríl 2015 og þurrka í Sómalíu og Mið-Ameríku.

Krefjast mikilla fjármuna

Kreppur eins og þessar skapa bráðar þjáningar og oft þarf mikið fjármagn á stuttum tíma bara

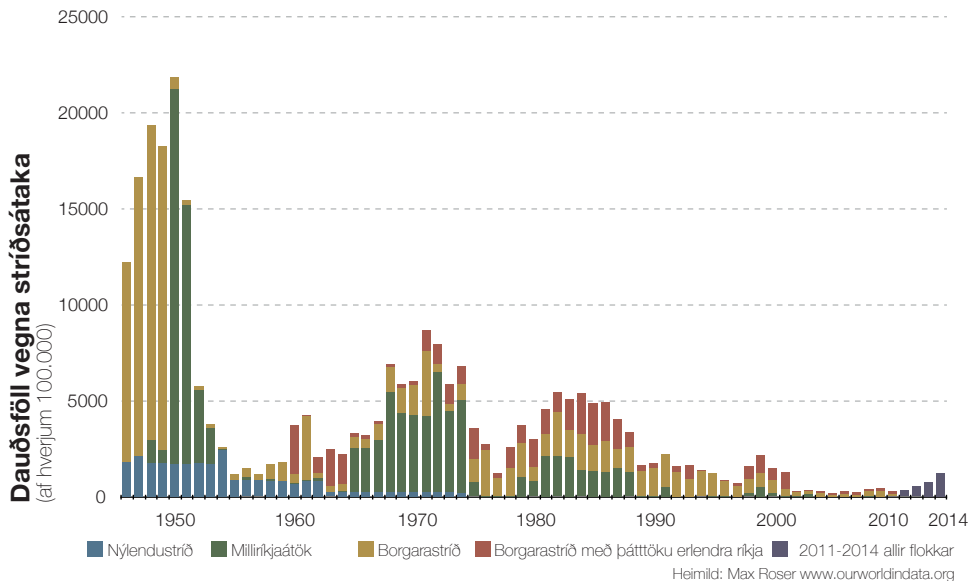
til að bjarga mannlífum. Nauðsynlegt er að grípa fljótt til aðgerða til að endurreisa landið, hefja uppbyggingu, sáttferli eða vinna úr atburðunum. Ferlið frá bráðaástandi í enduruppbyggingu skiptir miklu. Oft er landið sérstaklega viðkvæmt fyrir kreppum sem fylgja í kjölfarið og nýjum vandamálum og því er brýnt að byggja skjótt upp viðnámsþrótt og hefja langtímaþróun.

Auk mikilla fjármuna krefjast hjálparaðgerðir einnig samhæfingar fjölda aðila; stofnana Sameinuðu þjóðanna, landa og fólks sem bjóða fram aðstoð sína. Oft eru aðstæður erfiðar og óreiðukenndar.

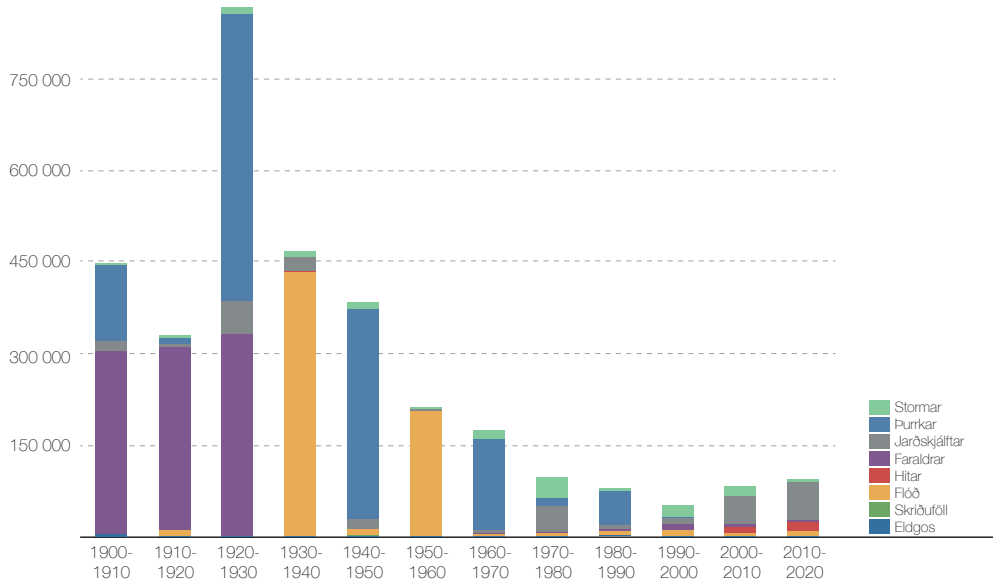
Árið 2010 urðu einhverjar verstu hamfarir á okkar tímum. Stór jarðskjálfti skók Haítí sem er mjög fátækt land, og voru upptök hans einungis 25 kílómetra frá höfuðborginni Port-au-Prince.

Þjóðartekjur Haítí voru lægri en í flestum löndum Afríku fyrir jarðskjálftann og landið var því afar illa í stakk búið fyrir hamfarirnar. Á fyrstu tveimur vikunum eftir stóra skjálftann

Hlutfall þeirra sem láta lífið í stríðum og átökum lækkar

Fjöldi látinna á ári í hamförum (meðaltal áratugur)

Heimild: Max Roser www.ourworldindata.org

urðu síðan yfir 50 stórir eftirskjálftar sem allir mældust yfir 4,5 á Richter.

Að minnsta kosti 100.000 manns létu lífið í hamförunum eða af völdum hörmunganna í kjölfarið. En tala látinna gæti verið allt að 300.000. Enduruppbygging var erfið og tók langan tíma.

Skiptir þróunarstigið einhverju máli?

Skiptir það máli að Haítí var fátækasta land á vesturhveli jarðar þegar jarðskjálftinn reið yfir? Já, á því leikur enginn vafi.

Fátæk lönd eru næstum alltaf verr undir það búin að mæta utanaðkomandi áföllum og neyðarástandi. Þó jarðskjálftar, þurrkar eða flóð geri ekki greinarmun á ríkum og fátækum löndum, bitna áföllin verst á íbúum fátækra landa.

Þýðing félags- og efnahagslegrar þróunar þegar bregðast þarf við slíkum hamförum kemur greinilega í ljós þegar litið er á dánartíðni undanfarin 100 ár. Samfara þróun landanna og auknu mótstöðuafli þeirra hefur dregið gífurlega úr fjölda þeirra sem láta lífið.

Á fyrstu áratugum 20. aldar lést að meðaltali yfir hálf milljón manna á ári í ýmiss konar náttúruhamförum, ekki síst af völdum sjúkdómsfaraldra, þurrka og flóða. Í öllum þessum flokkum hefur dánartíðni lækkað gríðarlega.

Sænski hamfaralæknirinn Johan von Schreeb var meðal fyrstu læknanna sem komu á vettvang eftir jarðskjálftann á Haítí 2010:

– Ég man ég var að hjóla í gegnum Stokkhólm í skafrenningi þegar það var hringt í mig frá samtökunum Læknar án landamæra. Hvort ég gæti farið til Haítí? Núna? Strax! Það var ekki erfið ákvörðun. Hamfaralæknir verður ávallt að vera viðbúinn. Því fylgir innra eirðarleysi sem er bæði gott og vont, bið eftir samtali sem leiðir okkur burt frá gráum hversdagsleikanum á einhvern stað þar sem raunveruleg þörf er fyrir okkur. Á örfáum klukkutímum er búið að pakka niður, daginn eftir leggur flugvélin af stað til Haítí.

Óreiðan sem ríkir á hamfarasvæði er ólýsanleg, þú verður að upplifa hana. Lyktin, örvæntingarfull augu sem skima vongóð yfir rústinar, haugar af hrundum húsum og allt þetta fólk. Þegar við komum á áfangastað, völdum við okkur sem bækistöð trúboðssjúkrahús nálægt upptökum jarðskjálftans, troðfullt af fólki sem var í bráðaþörf fyrir umönnun. En það er ekki bara hægt að skella sér undirbúningslaust í skurðaðgerðir. Til að tryggja öryggi í heilsugæslunni er að mörgu að hyggja. Það þarf að koma upp „einfaldri“ skurðstofu, grafa kamargryfjur, leggja vatnslagnir, það þarf að búa til mat og svo framvegis. Skipulagið er eitt af mörgum viðfangsefnum.

Þegar verkið er hafid er ekki hægt að hætta. 18 tíma vinnuvaktir, sífellt þarf að veга og meta þörf fólks fyrir bráðaþjónustu og möguleikana á að lifa af. Ákvarðanir sem varða líf og dauða eru teknar sem á færibaldi, einfaldar aðgerðir eru gerðar án þeirrar nákvæmni sem við eigum að venjast.

Þegar hamfarir eiga sér stað er nauðsynlegt að forgangsraða og velja „réttu“ verkin. Ólýsanleg þreyta sem sprettur

af því að vera alltaf á tánum, vonleysi sem hellist yfir þegar ekki tekst að bjarga mannslífum, einstakur liðsandi sem tengir starfsfólkið órjúfandi böndum, allt eru þetta þættir daglegs lífs þegar unnið er á hamfarasvæðum, þá lífum við bara í núnu.

Það þarf að leggja miklu meira til neyðarhjálp, stundum felst vandinn í röngum eða gagnslaum hjálpargögnum. Ég hef itrekað lent í því að aðkomufólk setur sig á háan hest í nafni góðmennskunnar gagnvart skoðunum og tilfinningum þeirra sem ástandið bitnar á. – Ég man eftir bandarískum lækni á Haítí sem geystist inn á bráðabirgðaskurðstofuna okkar með ókjör af græjum, nöglum og skrúfum frá sjúkrahúsi í Flórída með sjónvarpsteymi á hælunum. Hann ætlaði að fara að gera við beinbrot án tafar. En það fékk hann ekki því enginn vissi hvaða aukaverkunum skrúfurnar hans og naglarnir gætu valdið í umhverfi sem var ekki dauðhreinsað. Það gæti leitt til sýkinga, dreps eða í versta falli aflimunar. Það er ekki alltaf tekið út með sældinni að vera góður.

Johan von Schreeb

Johan von Schreeb tók þátt í að stofna deild Lækna án landamæra í Svíþjóð árið 1993. Í dag stjórnar hann fræðslusetri fyrir alþjóðlegar hamfaralækningar á Karólínska sjúkrahúsinu í Stokkhólmi og gerir einnig skurðaðgerðir við brjóstakrabbameini á Sabbatsberg sjúkrahúsinu. Hann skrifaði bókina *Hamfaralæknirinn*, sögur af vettvangi, en hluti af textanum hér á undan er úr henni.

Sjálfbær þróun og loftslagsmál

Staðan (2015)

- Styrkur koltvísýrings í andrúmsloftinu, ein af orsökum gróðurhúsaáhrifanna, er meiri í dag en hann hefur verið mjög lengi, sennilega í 32 milljónir ára, sem er ofar okkar skilningi.
- Meðalhitastig á jörðinni undanfarin ár er hærra en nokkurn tíma áður hefur mælst. Það sem af er 21. öld hefur nánast hvert einasta ár verið hlýrra en öll ár á 20. öldinni.
- Níu af hverjum tíu jarðarbúum hafa aðgang að hreinu drykkjarvatni. En þrjá af hverjum tíu skortir enn nothæfa salernisaðstöðu.
- U.þ.b. 900 milljónir búa í borgarhverfum sem skilgreina má sem fátækrahverfi.

Stefnan

- Sjálfbær þróun er eitt fárra sviða þar sem tölur benda að hluta til neikvæðrar þróunar. Af Þúsaldarmarkmiðunum átta var það bara á þessu sviði sem þróunin stefndi í ranga átt.
- Á tímabilinu 1990 – 2015 jókst losun koltvísýrings á heimsvísu um 50 prósent.

Umhverfismál og sjálfbær þróun fela í sér mörg álitamál og svið sem hvert um sig verðskulda sérstaka umfjöllun og eigin Heimsmarkmið. Það er ekki nokkur leið að svara því á einfaldan hátt hvort þróun umhverfismála sé jákvæð eða neikvæð.

Enginn vafi á hlýnun

2014 var heitasta árið á jörðinni frá því að hita- mælingar hófust árið 1880. Fyrstu tíu mánuðir ársins 2015 benda þó til að metið verði slegið á því árinu. Það þýðir að 14 af 16 hlýjstu árunum sem nokkurn tíma hafa mælst voru öll eftir árið 2000.

Hitastig jarðar ræðst af mörgum ólíkum þáttum og getur verið mjög breytilegt milli ára, milli mánuða og hinna ýmsu heimshluta. Enginn vafi leikur þó á að til lengri tíma hefur meðalhiti jarðar hækkað jafnt og þétt á síðustu öld, samfara síaukinni losun svokallaðra gróðurhúsalofttegunda í andrúmsloftið. Þetta eru sérfræðingar um loftslagsmál sammála um.

Af Þúsaldarmarkmiðunum átta sem aðildar- ríki Sameinuðu þjóðanna samþykktu í upphafi ársins 2000 er það einungis á sviði sjöunda mark- miðsins um sjálfbæra þróun, að afturför hefur orðið á heimsvísu. Það sem augljóslega hefur brugðist er að draga úr losun gróðurhúsaloft- tegunda. Við getum ekki lengur lokað augunum fyrir því að hlýnun jarðar er afleiðing aukinnar losunar, m.a. koltvísýrings, í andrúmsloftið.

Í dag er losun koltvísýrings 50 prósentum meiri en hún var árið 1990 þrátt fyrir að flestir vísinda- menn séu sammála um að losunin þyrfti að vera langt undir því sem gerðist á 10. áratugnum. Losunin hefur einnig aukist hraðar á 21. öldinni en hún gerði á 20. öldinni. Þrátt fyrir alla þá athygli sem beinist að þessu máli og þrátt fyrir að vísinda- menn og stjórnálmámennt séu sammála um að draga þurfi úr losun, heldur hún áfram að aukast.

Meginástæðan fyrir aukinni losun er hraður hagvöxtur í meðaltekjulöndum. Þó má enn rekja

yfirgnæfandi hluta losunar til hátekjulanda (sjá mynd á næstu blaðsíðu).

Til lengri tíma stendur mannkyninu öllu ógn af hlýnun jarðar, ekki þarf nema lítilsháttar hækkun á hitastigi til að stofna þróuninni í hættu – sér- staklega í fátækum löndum. Flóð, vatnsskortur, minni matvælaframleiðsla og hækkanði mat- vælaverð, vandamál sem nú þegar valda mikilli hungursneyð, eru meðal þeirra afleiðinga sem ógna þróun í mörgum fátækum löndum.

Í ársskýrslum Þróunaráætlunar Sameinuðu þjóðanna um þróun lífskjara (*UNDP Human Development Report*) hefur árum saman verið fjallað um nýjar rannsóknir sem benda til nei- kvæðra afleiðinga loftslagsbreytinga. Það eru auðvitað fátækustu löndin sem eru líkleg til að verða verst úti. Það er að hluta til vegna þess að í þessum löndum má minna út af bera, mót- stöðuafli þeirra er minna og þau hafa yfir minna fjármagni að ráða til að takast á við afleiðingar loftslagsbreytinga. En það er einnig vegna þess að þessi lönd eiga nú þegar við erfiðleika að etja vegna umhverfistengdra hamfara.

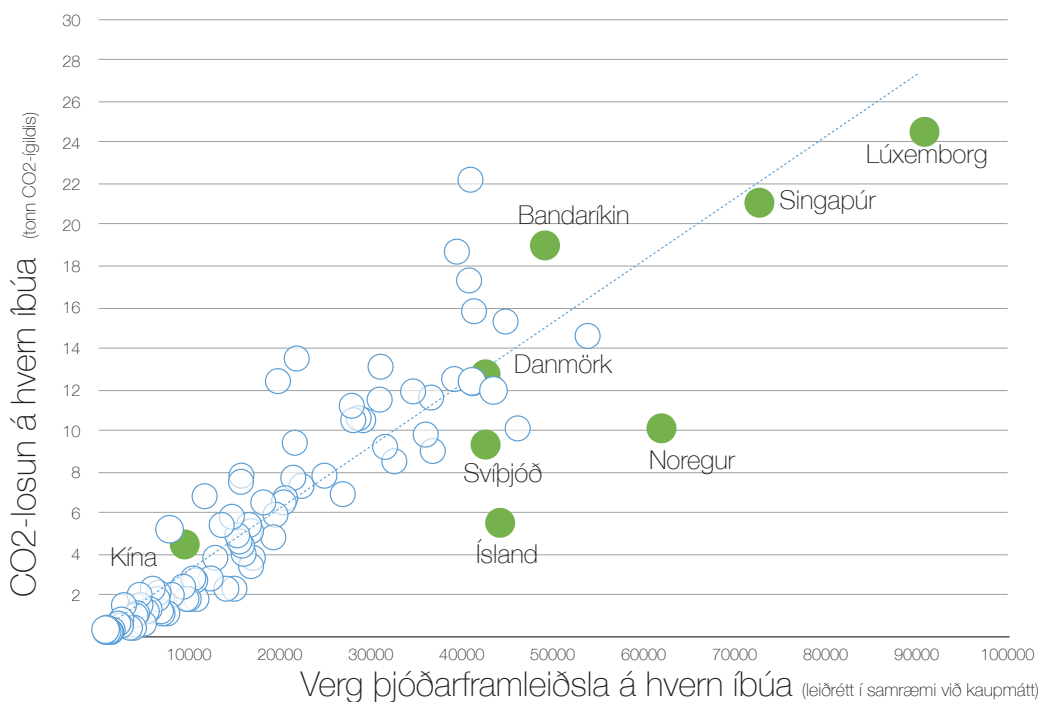
Það er sterk fylgni milli fátæktar og dauðsfalla af umhverfistengdum orsökum, því fátækara sem landið er, því meiri er hættan á að deyja af völdum slæms ástands í umhverfismálum. Sem dæmi má nefna að á hverju ári deyja nærri tvær milljónir manna vegna loftmengunar innanhúss, það má rekja til þess að matseld fer fram yfir opnum eldi en ekki með nútíma eldavélum.

Í ársskýrslu um þróun lífskjara (*Human Deve- lopment Report*) frá 2011 er talið að rekja megi helming vannæringar í heiminum ásamt helm- ingi barnadauða til umhverfistengdra orsaka. Þar er t.d. átt við matarskort, þurrka, flóð og skort á vatni, allt eru þetta þættir sem hætt er við að versni enn frekar með breyttu loftslagi.

Í árslok 2015 varaði Alþjóðabankinn við því að vegna loftslagsbreytinga væri hætt á að yfir 100 milljónir manna lendi aftur í fátækt á næstu 15 árum, fram til 2030.

Flóð, vatnsskortur, minni matvælaframleiðsla og hækkandi matvæla-verð, vandamál sem nú þegar valda mikilli hungursneyð, eru meðal þeirra afleiðinga sem ógna þróun í mörgum fátækum löndum.

Tengsl VPF og losunar koltvísýrings

Heimild: Global Footprint Network, www.footprintnetwork.org

Ljósmynd: UN Photo/Shareef Sarhan

»Ekki hefur náðst sami árangur í frárennslis- og hreinlætismálum og varðandi drykkjarvatn.«

ÁHRIF LOFTSLAGSBREYTINGA Á ÞRÓUNINA Í HEIMINUM

- Flóð. Hlýnun loftslags leiðir til hækkunar sjávarstöðu, en henni fylgja flóð. Meira að segja gætu sum ríki, t.d. Maldiveyjar, hreinlega horfið undir yfirborð sjávar.
- Vatnsskortur. Hop jökla leiðir ekki bara til hærri sjávarstöðu heldur mun það einnig auka skort á hreinu drykkjarvatni.
- Samdráttur í matvælaframleiðslu. Hlýnun loftslags hefur áhrif á magn regnvatns, hitastig og aðgang landbúnaðar að vatni. Það hefur áhrif á matvælaframboð í fátækum löndum. Samkvæmt sumum útreikningum gæti hækkun hitastigs leitt til 25 prósent minni uppskeru í Afríku sunnan Sahara. Uppspera tiltekinna nytjajurta getur dregist saman um allt að 50 prósent.
- Heilbrigðisvá. Með hlýnandi loftslagi eykst hætta á að sjúkdómar breiðist út til nýrra svæða. Hætta er á að mörghundruð milljónir manna smitist af malariu, sjúkdómi sem nú þegar dregur rúmlega milljón manna til dauða á hverju ári.
- Hrun vistkerfa. Liffærðilegri fjölbreytni er ógnað og margar tegundir eru í útrýmingarhættu, bæði á landi og í heimshöfunum. Nú þegar hefur um það bil helmingur kóralrifa heimsins orðið fyrir svo kallaðri fölnun vegna hækkunar hitastigs hafsin.

Vatn og hreinlætisaðstaða

Fyrsta Þúsaldarmarkmiðið sem náðist var að lækka um helming hlutfall jarðarbúa sem ekki hafa aðgang að hreinu drykkjarvatni. Markmiðinu var náð þegar árið 2010. Í dag er reiknað með að 91 prósent jarðarbúa hafi aðgang að öruggu drykkjarvatni miðað við 76 prósent árið 1990. Það þýðir að nú hafa 2,6 milljörðum fleiri aðgang að hreinu vatni.

Hreint vatn, frárennsliskerfi og salernisaðstaða eru aferandi þættir í heilbrigðismálum. Skortur á

heilnæmum vatns- og frárennslislausnum stuðlar að útbreiðslu á bakteríum og smiti sem veldur dauða milljóna á hverju ári. Þetta er oft mikilvæg forsenda annarra aðgerða á heilbrigðissviði.

Ekki hefur náðst sami árangur í frárennslis- og hreinlætismálum og varðandi drykkjarvatn. Þrátt fyrir að yfir tveir milljarðar manna hafi nú einhvers konar eigin salernisaðstöðu eða í félagi við aðra, lifa enn 2,4 milljarðar manna án salernis- og frárennslisaðstöðu. Flestir þeirra, næstum tveir milljarðar manna, hafa alls engan aðgang að salerni.

Misskipting eykst og minnkar

Staðan (2015)	<ul style="list-style-type: none"> • Eignum og tekjum er gríðarlega misskipt í heiminum. • Samkvæmt Oxfam-samtökunum er helmingur allra eigna heimsins í eigu eins prósentis jarðarbúa.
Stefnan →	<ul style="list-style-type: none"> • Erfitt er að mæla auðæfi heimsins á sanngjarnan hátt, því er erfitt að segja til um hvort misskipting auðs fari vaxandi eða minnkandi. • Misskipting í heiminum hefur, samkvæmt ákveðnum mælistikum, minnkað frá árinu 2000. Þetta er fyrst og fremst vegna hraðrar þróunar í Kína. • Aðrar mælistikur segja að misskipting sé mikil og hún hafi lítið breyst.

Heimurinn er óréttlátur staður. Möguleikar á velgengni í lífinu, já bara að ná fullorðinsaldri, er mjög háð því hvar og hvenær þú fæðist og hverjir foreldrar þínir eru. Þó örlogin ráði vissulega ekki lífi þínu, eru forsendur þeirra sem fæðast í dag aðrar en þeirra sem fæddust á 19. öld, á sama hátt eru forsendur þeirra sem fæðast einhversstaðar á Norðurlöndum aðrar en þeirra sem fæðast úti í sveit í Suður-Afganistan. Staða foreldra þinna, tekjur þeirra og bakgrunnur hefur einnig áhrif á tækifæri þín í lífinu, mismikil milli landa en þetta skiptir máli hvar sem þú átt heima.

Hafa þessir þættir eitthvað að segja og er hægt að mæla mismuninn og segja eitthvað um hvort hann eykst eða minnkar?

Eykst misskiptingin eða minnkar?

Allir eru sammála um að eignum og tekjum heimsins er misskipt. En hvort misskiptingin fer vaxandi eða minnkandi og nákvæmlega hversu mikil hún er, fer eftir því hvað er mælt, hvernig er mælt og hverjir eru mældir. Það er gríðarlega flókið verkefni að meta mun á rúmlega sjö milljörðum jarðarbúa.

Niðurstöðurnar fara eftir því hvaða viðmið eru notuð. Venjulega þarf að beita fleiri en einni mæliaðferð til að skilja raunveruleikann í heild og oft stangast niðurstöðurnar á. Allar tilraunir til að nota aðeins eitt viðmið til að ná utan um hnattæranan ójöfnuð eru dæmdar til að misheppnast.

Hér eru dæmi um ólíkar aðferðir við að mæla ójöfnuð:

Tekjur eða eignir

Samkvæmt skýrslu bresku samtakanna Oxfam um eignir í heiminum, á ríkasti hundraðshluttinn af íbúum jarðarinnar *næstum því helming* eigna í heiminum og hinn helmingurinn er þá í eigu 99 prósentu jarðarbúa. Í dag eiga áttatíu *rikustu einstaklingarnir* jafnmikið og helmingur jarðarbúa.³¹

Enginn vafi leikur á því að eignum heimsins er gríðarlega misskipt, og ef þetta viðmið er notað til mælinga virðast auðæfi jarðar í æ ríkari mæli safnast á hendur færrri og færrri einstaklinga. En það er erfitt, nánast ógerlegt, að mæla eignir heimilanna. Alla vega af einhverri nákvæmni.

Að margra mati er mikilvægara að mæla tekjur til að öðlast betri skilning á umfangi misskiptingarinnar. Tekjur er líka hægt að mæla á mismunandi hátt.

Munur milli landa eða einstaklinga?

Einfaldasta mæliaðferðin er að bera saman eignir landanna. Það segir að vísu mjög lítið um lífskjör fólksins í löndunum – en það segir þó eitthvað um stærð hagkerfa landanna. Til að komast nær fólkinu eru meðaltekjur oft bornar saman.

Samkvæmt þeirri mæliaðferð jókst misskipting milli landanna frá því um miðja 20. öld fram til ársins 2000 en þá fór aftur að draga úr muninum (sjá þróun A á bls. 74). Það er einkum hagvöxtur í Kína og annars staðar í Austur-Asíu sem þar liggur að baki.

Gallinn við að bera einungis saman meðaltekjur er að þá hefur íbúaföldi landanna engin áhrif á niðurstöðurnar. Eistland hefur t.d. sama vægi og Bandaríkin. Ef meta á misskiptingu í heiminum er líka nauðsynlegt að vita hve margir búar í hverju landi.

Ef tekið er tillit til íbúafölda í löndunum lítur þróunin öðruvísi út, þá hefur greigið úr jöfnuði á heimsvísu frá sjötta áratug síðustu aldar, með vaxandi hraða frá árinu 2000. Samkvæmt þessari mæliaðferð er því meiri ójöfnuður í heiminum en fyrri mæliaðferðin benti til, því fátæku löndin hafa ávallt verið fjölmennari (sjá þróun B á bls. 74).

Með þriðju mæliaðferðinni eru ekki bara bornar saman meðaltekjur einstaklinga í löndum heimsins, heldur er einnig reynt að taka tillit til tekjuskiptingar innanlands. Þannig er mæld hnattæran misskipting milli einstaklinga en ekki ríkja. Samkvæmt henni er ójöfnuður í heiminum enn meiri

³¹⁾ Þessar tölur koma frá *Global Wealth Report*, frá svissneska bankanum Credit Suisse.

Ljósmynd: UN Photo/Albert Gonzáles Farrán

en samkvæmt báðum fyrrnefndu aðferðunum, og staðan hefur ekki verið stöðug undanfarin 30 ár (sjá þróun C hér á eftir).

Niðurstöðurnar fara eftir því hvað mælt er.

Upphæðir eða hlutfallslegur munur?

Það skiptir einnig miklu máli hvernig munurinn er metinn. Að mæla tekjumun í hlutfallstölum³² eða upphæðum³³ gefur oft mjög ólíkar myndir. Hér sigla umræðurnar venjulega í strand, hver er rétta mæliaðferðin? Í þessari bók er því haldið fram að nauðsynlegt sé að nota báðar mæli- aðferðirnar, enda varpa þær oft ljósi á ólíka hluti.

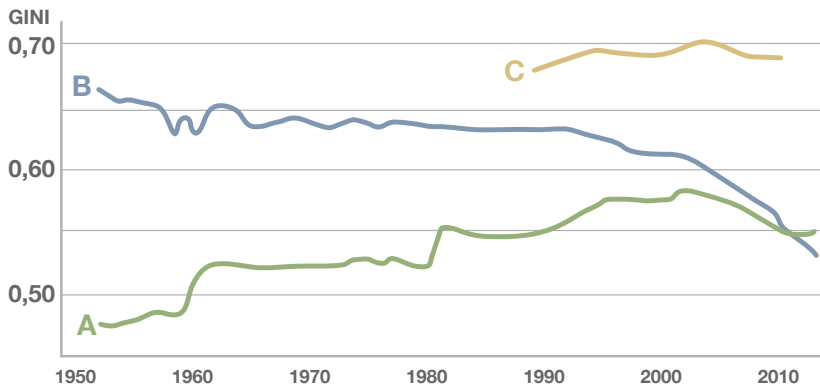
Það er mikilvægt að mæla hlutfallslegan mun til að skilja hvert stefnir. Þá er til dæmis hægt að bera saman ríkustu 10 prósentin og fátækustu 10 prósentin til að sjá hvernig munurinn breytist

yfir tíma. Samkvæmt þessari mæliaðferð breikkar bilið hratt í heiminum. En ef við veljum að bera saman fátækustu 50 prósentin og ríkustu 50 prósentin verður niðurstaðan önnur.

Algengasta viðmiðið um ójöfnuð er kallað GINI-stuðullinn. Hann mælir muninn milli allra tekjuhópa samtímis. Ef GINI-stuðullinn er 0 eiga allir nákvæmlega jafn mikið. Ef GINI-stuðullinn er 1 á einn einstaklingur allar eignir. Öll lönd eru einhversstaðar þarna á milli.

En GINI-stuðullinn er heldur ekki fullkomin aðferð til að mæla mismun. Hann getur falið mikinn mismun. Ef tekjuhóparnir í miðjunni stækka getur virst sem dragi úr misskiptingu fyrir alla íbúa landsins þó þeir allra fátækustu dragist enn lengra aftur úr. Og reyndar hefur tekju- skiptingin breyst á þennan veg undanfarin ár (sjá

Hnattrænn ójöfnuður mældur með þremur aðferðum

Munur á meðaltekjum milli landa (GINI):

A: Án tillits til íbúafjölda. **B:** Tillit tekið til íbúafjölda.

C: Tillit tekið til íbúafjölda og skiptingar í hverju landi fyrir sig.

Það sem mælt er hefur áhrif á þróunina. Allar mæliaðferðirnar eiga það sameiginlegt að hnattrænn ójöfnuður er meiri en í hverju landi fyrir sig. Í öllum löndunum er GINI-gildið lægra en fyrir allan heiminn.

³²⁾ Til dæmis hversu mörgum sinnum ríkari þeir ríkustu eru miðað við þá sem fátækastir eru, hlutdeild þeirra fátækustu í heildartekjum eða GINI.

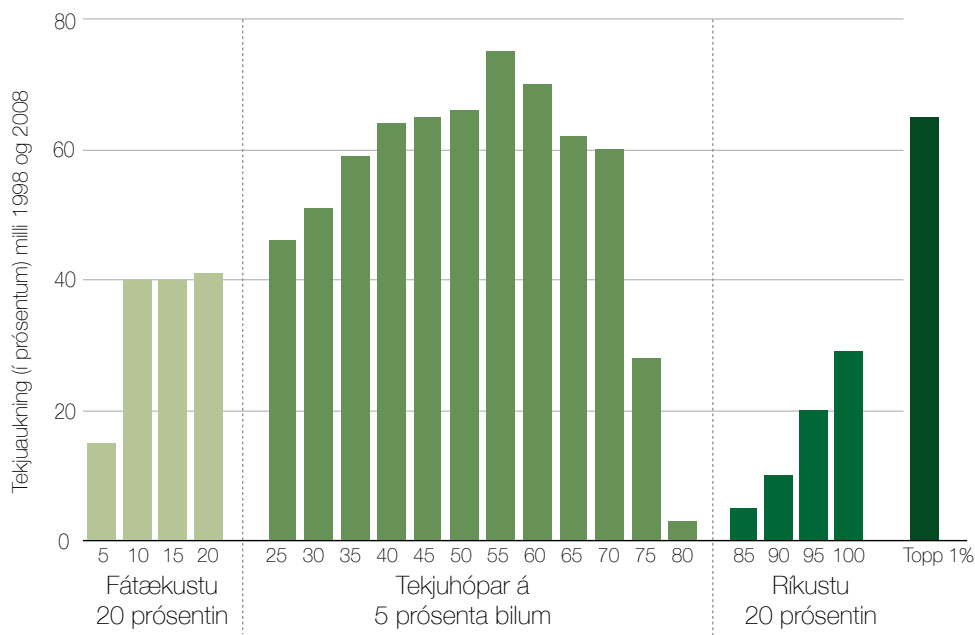
³³⁾ Raunverulegur munur í krónum og aurum.

»Ríkasti hundraðshlutinn af íbúum jarðarinnar á næstum því helming eigna í heiminum og hinn helmingurinn er þá í eigu 99 prósentu jarðarbúa«

mynd hér fyrir neðan). Tekjur millitekjuhópsins hafa hækkað hlutfallslega mest (eins og tekjur ríkasta hlutans). Þetta bætir GINI- stuðulinn en um leið dragast þeir aftur úr sem minnstar hafa tekjurnar. Ef tekjur allra hópanna breytast jafnmikið hlutfallslega, helst GINI-viðmiðið óbreytt.

En ef munurinn yrði mældur í krónum og aukum, gefur myndin hér fyrir neðan til kynna að misskiptingin hafi aukist gífurlega. Því ef hlutfallsleg breyting allra tekjuhópa væri sú sama, myndi GINI-gildið og hlutfallsleg tekjudreifing vissulega ekkert breytast. En ríkara fólkið myndi

Tekjur millitekjuhópa hafa aukist hraðast

Heimild: Milanovic (2013), Alþjóðabankinn

»Hættan á að láta lífið vegna þungunar er til dæmis 400 sinnum meiri í Angóla en í Svíþjóð.«

þá auka forskot sitt, talið í krónum og aurum. En þetta hefur einmitt gerst í flestum löndum heimsins (sjá rammagrein á bls. 77).

Báðar reikningsaðferðirnar eru mikilvægar og varpa ljósi á mismunandi þætti.

Misskipting mælist ekki bara í efnahagsþáttum

Að vanda er ekki nóg að líta á efnahagsstærðir til að ná utan um misskiptingu í heiminum. Enn er mikill munur á heilbrigðisástandi. Ójöfnuður í heilbrigðismálum og menntun og ójöfnuður í tekjum fylgjast langoftast að. Börn frá fátækum heimilum eru í meiri hættu á að deyja ung, eða

missa mikilvæg ár úr skóla vegna sjúkdóma.

Ef miðað er við heilbrigðismál er misskiptingin í heiminum að sumu leyti meiri en efnahagsleg misskipting.

Hættan á að láta lífið vegna þungunar er til dæmis 400 sinnum meiri í landi á borð við Angóla en í Svíþjóð og fyrir börn er hættan á að deyja fyrir fimm ára aldur 50 sinnum meiri.

Þróun í átt að minni ójöfnuði er þó nokkru hraðari á heilbrigðisviði en tekjusviði.

MISSKIPTING MÆLD MEÐ ÓLÍKUM AÐFERÐUM

	Dánartíðni barna	Dánartíðni mæðra (áhætta)	VPT á hvern íbúa	Meðalævilengd
Lágtekjulönd	7,6%	2,44%	1.600	59
Hátekjulönd	0,68%	0,03%	31.000	79
Mismunur	11x	80x	19x	20 ár
Angóla	15,7%	3,13%	2.211	52
Svíþjóð	0,3%	0,01%	47.000	82
Mismunur	52x	403x	21x	30 ár

Heimild: World Development Indicators, Alþjóðabankinn.
Dánartíðni mæðra sýnir hættu kvenna á að deyja í tengslum við meðgöngu og barnsburð.

DÆMI: DREGUR SAMAN EÐA Í SUNDUR?

Hugsíð ykkur þrjú lönd: Land A er fátækast með 1.500 dali á hvern íbúa. A hefur þó vaxið um 5% á ári síðan 2006. Land C er ríkast með 40.000 dali á hvern íbúa. C hefur aðeins vaxið um 2,8% á ári. Þó hefur VÞF í C hækkað um 8.000 dali á hvern íbúa, en A hefur einungis fengið um 500 dölum meira á hvern íbúa á ári.

Þar sem þróunin er hraðari í A mun það á endanum ná C þó það taki sinn tíma. Og raunverulegur munur mældur í fjárhæðum mun halda áfram að aukast. Í þessu tilviki munu líða 130 ár áður en draga fer úr mismuninum.

Í landinu B er þróunin enn hraðari og upphafsstaðan betri, 10.000 dalir á hvern íbúa. Fyrir B mun það taka 15 ár áður en það fer að draga á C einnig í fjárhæðum talið og árið 2050 fara þau að nálgast.

Það þýðir að hlutfallslega stefnir þróunin í átt til jafnaðar meðan munurinn mældur í fjárhæðum heldur áfram að aukast – eða með öðrum orðum – til lengri tíma litið erum við á leið til meiri jöfnuðar, jafnvel þótt raunverulegur munur haldi áfram að aukast lengi enn.

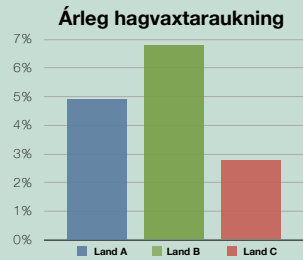
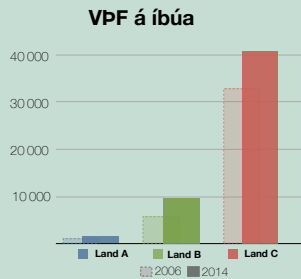
Ójöfnuður í heiminum bæði eykst og minnkar á sama tíma.

Skýring:

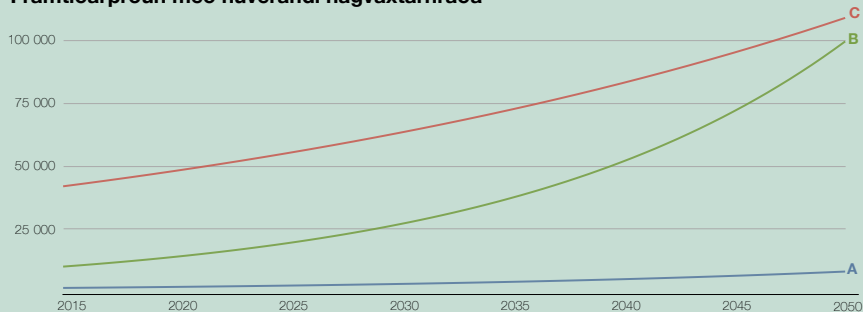
Land A svarar til lágtekjurlanda í dag. Land B svarar til milltekjurlanda og land C samsvarar hátekjurlöndum.

Land C er núna fjórum sinnum ríkara en land B en miðað við núverandi vöxt mun B ná því innan 50 ára.

Þrátt fyrir að vöxturinn í landi A sé hraðari en í C heldur raunverulegur munur áfram að aukast.

Framtíðarþróun með núverandi hagvaxtarhraða

**Priðji kafli:
Framtíðin kallar
á aðgerðir**

Lösmynd: UN Photo/Eskinder Debebe

Sjálfbær fram tíð

Hvað ef við hefðum getað séð inn í framtíðina? Ef við gætum nú þegar skipulagt hvernig heimurinn mun líta út eftir 30, 50 eða 70 ár. **Við gætum skipulagt borgir og samfélög á eins snjallan hátt og unnt væri.** Okkur hefði gefist nógur tími til að tryggja fæðuöryggi fyrir viðeigandi fjölda fólks. Við hefðum séð fyrir stærstu vandamálin og jafnvel tekist að finna lausnir til draga úr verstu afleiðingum þeirra.

Sannleikurinn er sá að við getum spáð fyrir um margt með býsna mikilli vissu. Ekki er þó hægt að spá fyrir um allt, og fátt er hægt að vita með vissu, en eftir sem áður er hægt að gera sér vel ígrundað mat á mörgum sviðum.

Til að gera það þurfum við að greina á milli skoðana og staðreynda, þess sem við vitum og þess sem við þykjumst vita eða höldum.³⁴ Ef við göngum út frá því að til sé hlutlægur veruleiki sem er hægt eða ætti að vera hægt að mæla, um það eru flestir sammála í dag, er umræðan um sjálfbæra þróun ef til vill skýrasta dæmið um

það þegar vísindi og pólitísk umræða eru ekki eins samstíga og æskilegt væri.

Tökum sem dæmi hlýnun jarðar. Það er löngu vitað að styrkur koltvísýrings í andrúmsloftinu hefur aukist. Fyrir meira en 50 árum síðan setti framsýnn vísindamaður að nafni Charles D. Keeling upp mælistöð uppi á fjallstoppi á Hawai, langt úti í Kyrrahafinu, til að lágmarka áhrif mannglegrar starfsemi á niðurstöður mælinganna.

Alla tíð síðan höfum við fengið mánaðarlegar niðurstöður um styrk koltvísýrings í andrúmsloftinu.

Allt frá árinu 1958, þegar Keeling hóf mælingar

³⁴ Í upphafi þessarar bókar er fjallað um hve auðveldlega fyrirfram myndaðar og rangar hugmyndir um heiminn stjórna umræðum og heimsmynd.

LAUSNIRNAR ERU TIL REIÐU EN TÍMINN ER AÐ RENNA ÚT

Vindar breytinga blása í loftslagsmálum. Athygli atvinnulífs jafnt sem almennings beinist æ meira að loftslagsmálum, meira en nokkru sinni fyrr. Árið 2015 var „ár umhverfisins“ en þá hittust leiðtogar heimsins þrisvar sinnum til að fjalla um loftslagsmál. Það vekur vonir, því á komandi árum gefst okkur ekki aðeins tækifæri til að taka stefnuna á sjálfbæra framtíð, heldur getur það orðið síðasta tækifærið. Glugginn að sjálfbærum heimi er opinn, en það er ekki meira en svo. Sannleikurinn er óþægilegur, en ekki dugir að loka augunum. Við verðum í staðinn að leggja vísindaspilin á borðið: jörðin er á barmi óafturkræfra hamfara af manna völdum. Ef meðalhitastig jarðar hækkar um meira en tvær gráður eru sjálfar grunnstoðir samfélaganna í hættu. Við verðum tafarlaust að breyta um stefnu. Meðal annars er nauðsynlegt að draga úr losun koltvísýrings í heiminum um 5 prósent á ári ef við ætlum vera hætt að nota jarðefnaeldsneyti árið 2050. Þetta eru gríðarlegar breytingar.

Er það þá hægt? eru einhverjar lausnir fyrir hendi? Já, þær eru til. Í dag getum við sagt með sannni að við búum yfir nauðsynlegri þekkingu og tækni til þess. Við vitum líka að sjálfbærni og hagvöxtur eru ekki andstæður, þvert á móti eru sjálfbæru valkostirnir betri, hreinni og vænlegri en þeir gömlu. Og Svíþjóð getur verið í fararbroddi. Við höfum miklu meiri áhrif í umhverfis- og þróunarmálum en stærð landsins gefur til efni til. Þar að auki er Svíþjóð ef til vill það land í heiminum sem hefur bestar forsendur til að byggja velferð og þróun á grundvelli sjálfbærni. Við getum verið fyrirmynd og við getum sýnt að þetta er hægt.

Frá hnattrænu sjónarhorni eru nýju Heimsmarkmiðin um sjálfbæra þróun áhuga-verð. Við getum litið á þau sem kort og áttavita sem vísa okkur leiðina sem við verðum að fara, þar sem efnahagsleg og félagsleg þróun á sér stað innan þolmarka jarðarinnar. Nú er þörf á djarfri forystu og skýrum skilaboðum frá almenningi um að sjálfbær þróun sé eina skynsamlega leiðin fram á við.

Johan Rockström, prófessor í umhverfisfræðum og yfirmaður við Stockholm Resilience Centre. Útdráttur höfundar úr viðtali við Johan Rockström í sænska ríkisútvarpinu P1 12. júlí 2015.

sínar, hefur styrkur koltvísýrings hækkað úr 320 ppm³⁵ í 400 ppm. Fyrir iðnbyltinguna var styrkurinn 280 ppm. Jarðfræðirannsóknir hafa sýnt að styrkurinn hefur sennilega ekki verið svona mikill í þrjár milljónir ára, kannski ekki frá ólígósen-skeiðinu, en því lauk fyrir 23 milljónum ára.

Við höfum einnig lengi þekkt til tengsla milli styrks CO₂ í andrúmsloftinu og hitastigs á jörðinni. Það var Svante Arrhenius, fyrsti sænski

Nóbelsverðlaunahafinn, sem uppgötvaði þessi tengsl í lok 19. aldar og þetta hafa vísindamenn seinni tíma staðfest á fræðilegan jafnt sem raunhæfan hátt.

Þrátt fyrir yfirgnæfandi gagnamagn um að hækkan meðalhita jarðar sé af völdum vaxandi gróðurhúsaáhrifa af manna völdum, og þrátt fyrir að allt bendi til að afleiðingar hlýnunar jarðar verði gríðarlegar, var það ekki fyrr en undir lok

³⁵ PPM, parts per million (milljónustuhlutar).

ársins 2015 að samkomulag náðist á heimsvísu um að sporna gegn hlýnuninni.

Losun og styrkur koltvísyrings í andrúmsloftinu fer stöðugt vaxandi. Það sama á við um meðalhítastig á jörðinni. Hlýnun jarðar er bara eitt þeirra sviða sem hagvöxtur og þróun undanfarinna 200 ára hefur haft neikvæð áhrif á, séð frá vistfræðilegu sjónarhorni.

Alþjóðlegi loftslagssamningurinn í París 2015

Í árslok 2015, eftir margra ára samningaviðræður og alþjóðlegan þrýsting, komust lönd heimsins loks að samkomulagi um loftslagsmál sem á að öðlast gildi árið 2020. Í samningnum felst sameiginleg skuldbinding um að meðalhítastig jarðar megi ekki hækka um meira en tvær gráður miðað við tímenn áður en hlýnun af völdum iðnvæðingar hófst. Markmiðið er þó að takmarka hlýnunina við 1,5 gráður á selsíus að hámarki.

Flestir líta á það sem stóran áfanga að hnatt-rænt samkomulagi hafi yfirleitt náðst, þó einnig hafi komið fram nokkur gagnrýni á að ekki skuli gengið lengra í að draga úr losun. Með samkomulaginu er því einnig slegið föstu að verja eigi í það minnsta 100 milljörðum dala á ári til sameiginlegrar fjármögnunar breytinganna.

Hvernig viljum við að heimurinn verði?

Hvað vitum við um framtíðina? Í þessari bók er bent á fjölda ólíkra sviða þar sem árangur hefur náðst. Gert er ráð fyrir að jákvæð þróun haldi áfram á flestum þessara sviða. Sumt er eingöngu jákvætt – það eru engar skuggahlíðar á því að dánartíðni barna fari lækkandi. Það er alltaf gott. En flestum breytingum sem verða á jörðinni fylgja bæði jákvæðar og neikvæðar hliðar.

Það þýðir ekki að við eigum að stöðva félagslega og efnahagslega þróun í Kína eða í Indlandi (eins og það væri hægt) og hætta þannig á að kasta barninu út með baðvatninu, en við verðum

að bera kennsl á hindranir á þeirri leið. Hér á eftir eru taldar nokkrar helstu áskoranirnar sem við munum trúlega mæta á næstu árum. Flestar þeirra eru meira eða minna óhjákvæmilegar.

Jarðarbúum fjölgar

Síðustu 200 ár hefur íbúum jarðar fjölgað hraðar en áður. Í byrjun 21. aldar tók það jarðarbúa ekki nema 12 ár að fjölga úr sex í sjö milljarða. En nú hefur dregið nokkuð úr hraðanum. Mannfjöldaspár fela auðvitað í sér einhverja óvissu, en að mati Mannfjöldastofnunar Sameinuðu þjóðanna eru 95% líkur á því að að árið 2030 verðum við orðin milli 8,4 og 8,6 milljarðar og árið 2050 fleiri en 10 milljarðar.

Ástæða þess að hægt hefur á íbúafjölguninni er að tekist hefur á undraskömmum tíma að fækka barnsfæðingum í næstum öllum löndum heims. Viðmiðið sem notað er kallast *Total Fertility Rate* (TFR) en með því er mældur fjöldi fæðinga á hverja konu.

Ef íbúafjöldi jarðar á að haldast óbreyttur má hver kona ekki eignast fleiri en 2,33 börn.³⁶ Árið 1960 voru einungis tíu lönd í heiminum þar sem barnsfæðingar voru svo fáar. Í dag eru flest lönd heimsins undir þessu marki, og í sjö af hverjum tíu löndum eignast hver kona að meðaltali færri en þrjú börn.

Þessi þróun, að barnsfæðingum í heiminum hefur fækkað um helming frá því á sjöunda áratugnum, felur í sér miklar breytingar á mannlegu lífi. Þróunin er fyrst og fremst afrakstur félags- og efnahagslegrar þróunar sem hefur bætt lífskjör hjá mörgum fjölskyldum en fyrst og fremst bjargað lífi margra barna.

Margir munu búa í Afríku

Eini heimshlutinn þar sem barnsfæðingum hefur ekki fækkað jafn hratt er Afríka sunnan Sahara. Þó munurinn sé mikill innan heimshlutans – allt frá sjö börnum á hverja konu í Malí og Níger til

³⁶) Svokallað *Replacement Level*.

Lésmynd: Michael Aberg

færri en tveggja barna á hverja konu í Míritíus og á Grænhöfðaeypjum – þá er fæðingartíðni enn há í flestum löndum, að meðaltali fimm börn á hverja konu.

Samkvæmt þessu munu 3,2 milljarðar af þeirri 3,8 milljarða fjölgun sem gert er ráð fyrir að hafi orðið árið 2100 verða í Afríku. Þó er rétt að benda á að í spám fyrir Afríku er óvissan hvað mest. Ef börnum á hverja konu fækkar hratt næstu áratugi mun það hafa margföld áhrif til lengri tíma.

En Afríka verður ekki eins fátæk og í dag

Það þarf þó ekki að þýða að þessir þrír milljarðar í auknum íbúafjölda muni sjálfkrafa fæðast til fátækta. Markmiðið er að uppræta örbirgð fyrir árið 2030 og 2060 er gert ráð fyrir að verg þjóðarframleiðsla (VPP) á hvern íbúa í Afríku sunnan Sahara hafi meira en fjórfaldast, þá verður svæðið álíka ríkt og Rómanska-Ameríka er í dag. Í mörgum löndum á svæðinu er hagvöxtur hraður og heilbrigðistörlur fara ört batnandi, en á því sviði hefur staðan verið slæm.

Flestir munu búa í borgum

Í dag býr rúmlega helmingur jarðarbúa í borgum. Næstu 50 árin er gert ráð fyrir að hlutdeildin aukist í 70 prósent.³⁷ Það þýðir að væntanleg íbúafjölgun verður öll í borgum. Þetta er í sjálfu sér ekki neikvæð þróun, dánartíðni barna er lægri í borgum, meðalævin er lengri og þar eru möguleikar á heilbrigðisþjónustu, menntun og atvinnu betri. En það krefst þess að skilvirkar og umhverfisvænar borgir séu skipulagðar og stækkaðar á sama hraða.

Við munum lifa lengur

Meðalævilengd, sem nú hefur aukist í 70 ár á hnattvísu, mun halda áfram að aukast og verður komin í u.þ.b. 77 ár um miðja öldina og u.þ.b. 83 ár um 2100.³⁸

Tækni mun halda áfram að þróast á auknum hraða

Ekkert bendir til að draga muni úr hraða tækniþróunar. Þvert á móti þýðir þróunin í dag að margfalt fleiri sporgöngumenn Thomas Edisons, Steve Jobs eða Elon Musks eiga eftir að koma fram á sjónarsviðið. Bæði er það vegna þess að okkur fjölga og að í kjölfar þess að löndin verða ríkari munu menntun og rannsóknir eflast, og eins vegna þess að hugmyndir og nýsköpun breiðast hraðar og auðveldar út en áður, en ekki síst vegna þess að tækiferum kvenna til að taka þátt í samkeppni mun fjölga.

Færri fátækir og fleiri ríkir

En aðalbreytingin, sú sem mun hafa áhrif á lífskjör á jörðinni á öllum sviðum, er gríðarleg tekjuaukning um allan heim. Gert er ráð fyrir að fleiri og fleiri lönd nálgist og fari fram úr því tekjustigi sem er í skandinavísku löndunum í dag.

Áætlað er að tekjuaukning í öllum löndum heimsins muni í það minnsta þrefaldast á hvern íbúa. Í stórum dráttum má lýsa því eins og að fara úr stöðunni eins og hún er á Srí Lanka eða í Egyptalandi í dag yfir stöðuna í Portúgal eða á Spáni, mælt í VPP.

Þegar kjör milljarða manna taka slíkum breytingum á sama tíma mun það hafa miklar afleiðingar. Aukinn hagvöxtur veldur miklum lífsskjara-breytingum. Með auknum tekjum högum við lífi okkar öðruvísi. Neysla eykst, við borðum meira og öðruvísi, við ferðumst meira og lengra, hús-næði okkar stækkar, við notum meiri orku, við flytjum meira inn og frá öðrum löndum.

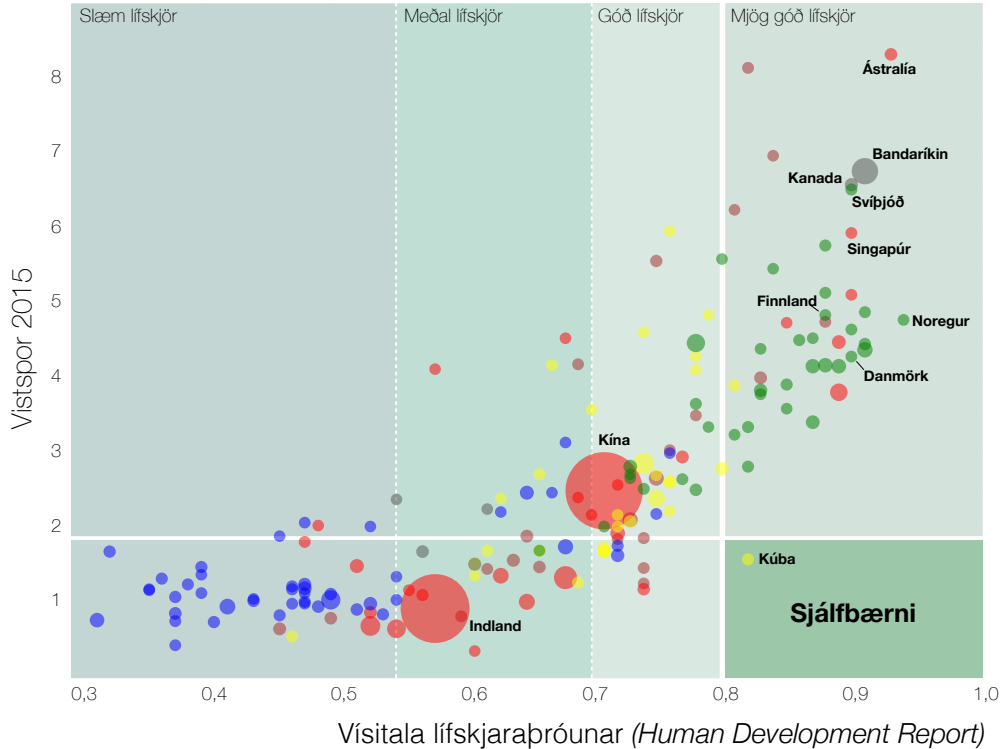
Veltu fyrir þér muninum á Svíþjóð í dag og í lok seinni heimsstyrjaldarinnar. Gert er ráð fyrir sömu tekjuaukningu, eða meiri, að meðaltali í heiminum næstu 50 ár.

³⁷ If Forecast og IMF.

³⁸ If Forecast.

³⁹ UN DESA.

Lífskjör og sjálfbær þróun

Heimild: Global Footprint Network, www.footprintnetwork.org

SKÝRINGAR VIÐ MYNDRIT

Á myndritinu birtist þróun á láréttum ás og umhverfisáhrif á lóðréttum. Áhrif landanna á vistkerfi jarðar aukast samfara því að þau verða ríkari. Sögulega sambandið er skýrt. Þegar löndin nálgast „góð lífskjör“ stækkar vistspor á mann og fer upp fyrir það stig sem heimurinn að meðaltali ræður við.

Eins og kemur fram í þessari bók stefnir í hækkandi tekjur og aukna þróun lífskjara. Ástandið fer batnandi í sífellt fleiri löndum og þau færast lengra til hægri á myndinni. Til að þróunin verði sjálfbær verður hún að haldast innan þolmarka jarðarinnar. Það er einungis neðra hornið hægra megin sem segja má að sé sjálfbært. Það sem er fyrir ofan hvíta strikið er ekki sjálfbært, en það sem er langt til vinstri er það ekki heldur.

»Og það leikur enginn vafi á því að það eru ríkustu löndin sem hafa fram að þessu staðið að baki stærstu áhrifanna á loftslag á jörðinni.«

Meira álag en nokkurn tíma fyrr?

Ómögulegt er að meta heildaráhrif breytinganna. Það munu verða breytingar á öllum stigum. Forsendur hafa einnig breyst svo mikið að mannkynið hefur aldrei áður upplifað annað eins.

Þegar í dag eru áhrif á vistkerfin meiri en áður og samkvæmt rannsóknum á Stockholm Resilience Centre erum við nú komin hættulega nálægt þolmörkum jarðarinnar.⁴⁰

Á sama hátt og efnahagslífið hefur verið drifkraftur félagslegra framfara, hefur það einnig verið drifkrafturinn í að skapa álagið sem við leggjum á jörðina í dag. Aðferðirnar sem við höfum fram að þessu notað til að ná þeirri þróun sem fjallað er um í þessari bók hafa einnig kostað sitt.

Efnahagsleg þróun sem byggir á jarðefnaeldsneyti hefur nú þegar haft áhrif á ýmsar grundvallarforsendur mannlífsins. Og það leikur enginn vafi á því að það eru ríkustu löndin sem hafa fram að þessu staðið að baki stærstu áhrifanna á loftslag á jörðinni. Tengslin milli efnahagssumsvifa og áhrifa á ástand jarðar eru oft skýr. Því hærri tekjur sem tiltekið land hefur, því meiri gróðurhúsalofttegundir losar það í andrúmsloftið.

Þannig hefur það verið hingað til, en það þarf ekki að vera svona. Dregið hefur úr þessu sambandi undanfarin ár og breytingar í átt frá jarðefnaorku eru hafnar. Afkastageta sjálfbærra orkulinda á borð við sólar-, vind- og vatnsorku eykst hratt og verðið lækkar. Hingað til hefur þó hagvöxtur á hnattvísu aukist hraðar en þessi þróun og því hafa heildaráhrif og heildarlosun aukist.

⁴⁰ Lestu meira um þolmörk jarðarinnar (e: *Planetary Boundaries*) hugtak sem var þróað af viðtæku tengslaneti alþjóðlegra vísindamanna undir forystu *Stockholm Resilience Center*: www.stockholmresilience.org/

Heimsmarkmið um sjálfbæra þróun

»Okkar kynslóð er sú fyrsta sem getur útrýmt fátækt og sú síðasta sem getur spornað gegn loftslagsbreytingum.«

Ban Ki-moon, framkvæmdastjóri Sameinuðu þjóðanna

Árið 2015 samþykktu leiðtogar heimsins metnaðarfullstu og stórfenglegustu framtíðaráætlun sem nokkurn tíma hefur komið fyrir augu heimsins. Á fimmtán árum – fram til ársins 2030 – á að uppræta fátækt og hungur. Öll börn eiga að fá góða menntun, berjast á gegn óréttlæti milli karla og kvenna, fátækra og ríkra, borga og landsbyggðar, útrýma á HIV, malaríu og berklum í heiminum. Öll framleiðsla og neysla á að verða sjálfbær og umhverfisvæn.

Þúsaldarmarkmiðin voru fyrsta sameiginlega tilraunin til að gera hnattræna áætlun um þróun. Á tímabilinu 1990 til 2015 átti meðal annars að helminga fátækt, veita öllum börnum tækifæri til að ganga í skóla og draga úr dánartíðni barna um tvo þriðju (hægt er að sjá hvernig gekk á bls. 26-30). Þúsaldarmarkmiðin áttu ekki að vera lokamarkmið. Umræður um framhald Þúsaldarmarkmiðanna tóku mörg ár áður en niðurstaðan

var endanlega samþykkt í september 2015.

Nýju markmiðin eru enn víðtækari og metnaðarfullri en Þúsaldarmarkmiðin voru. Nýja áætlunin felur í sér 17 ný markmið og 169 hlutamarkmið sem eiga að nást fyrir árið 2030. Þar er meiri áhersla lögð á hugtakið sjálfbæra þróun og markmiðið er að uppræta fátækt í öllum myndum og að bæta lífskjör fyrir alla íbúa jarðarinnar.

Að samningaferlinu vegna nýju þróunaráætlunarinnar komu fleiri en vegna Þúsaldarmarkmiðanna eða nokkru öðru alþjóðlegu samkomulagi. Samráðsfundir, áköll úr öllum heimshlutum og víðtækar umræður áttu sér stað fyrir opnum tjöldum á meðan á ferlinu stóð. Aldrei áður hafa svo margir tekið þátt í alþjóðlegu ákvarðanaferli.

Engin markmið fjarlægð

Öll þau svið sem Þúsaldarmarkmiðin náðu til eru enn til staðar. Á sviðum þar sem hafa náðst, eins og að helminga fátækt og helminga hlutfall þeirra

Ljósmynd: Michael Åberg

sem skortir hreint drykkjarvatn, er haldið áfram og stefnt að því að framfarirnar nái til allra íbúa jarðarinnar árið 2030. Á sviðum þar sem árangur hefur náðst en markmiðin ekki náðst að fullu, eru sett fram ný og metnaðarfillri markmið. Að vísu voru þrjú markmið um heilbrigðismál sameinuð í eitt, en inntak Þúsaldarmarkmiðanna er enn á sínum stað.

Aukin áhersla á sjálfbæra þróun

Undanfarin 25 ár hefur hefur minnstur árangur náðst varðandi sjálfbæra þróun. Eins og kemur

fram í kaflanum hér á undan er það einkum varðandi hlýnun jarðar sem ákvarðanatáka á heims- vísu hefur brugðist. Á sama tíma og framfarir hafa orðið á félags- og efnahagssviði í flestum löndum og fyrir flest fólk, hafa aðgerðir gegn loftslagsbreytingum verið fjarri því að nægja til að draga úr losun í heiminum.

Margir hafa einnig haldið því fram að umhverfismál hafi orðið útundan í Þúsaldarmarkmiðunum, hlutamarkmið séu fá og veik og framsetning óskýr. Þetta er allt öðruvísi í nýju markmiðunum. Sex af sautján markmiðum tengjast sjálfbærri þróun

Ljósmynd: Dean Calma/AEA

»2015 var árið þegar lönd heimsins samþykktu metnaðarfullstu og stórbrotnustu framtíðar-áætlun sem um getur.«

beint og eru mun ítarlegri en áður. Nú er sérstakt markmið um loftslagsbreytingar, eitt fyrir sjálfbærar borgir, eitt fyrir sjálfbær vistkerfi á landi og eitt fyrir lífkerfi hafsins og að auki sérstakt markmið sem snýr að sjálfbærni neyslu.

Aukin áhersla á misskiptingu

Í almennri umræðu um hnattræna þróun hefur lítið verið fjallað um misskiptingu – sem hindrun í vegi þróunar, orsök fátæktar og annarra vandamála, og sem sjálfstætt vandamál. Nú er aukinn jöfnuður, jafnt innanlands sem milli landa, í fyrsta sinn gerður að opinberu markmiði.

Meiri áhersla á orsakir fátæktar og hagvaxtarbrests

Nýju markmiðin fela í sér, auk heildarsýnar um hversu langt við ætlun að hafa náð eftir 15 ár, skýr markmið þar sem bent er á hvernig á að ná þeim. Eða öllu heldur, markmið sem beinast að því að sigrast á hindrunum í vegi þróunar. Þau snúast um góð störf og hagvöxt, fjárfestingar í nauðsynlegum innviðum en einnig ójöfnuð. Þetta er sömuleiðis nýnæmi. Áður var lítið á mörg þessara sviða sem möguleg verkfæri til að ná markmiðunum.

Friður, stöðugleiki, réttlæti og starfhæf ríki

Friður, stöðugleiki, mannréttindi og stjórnvöld sem byggja á traustu réttarkerfi eru undirstöður sjálfbærrar þróunar. Vopnuð átök og óöryggi hefur eyðileggjandi áhrif á þróun landa. Það hefur áhrif á efnahagsþróun og afleiðingarnar

eru oft skærur sem geta varað kynslóðum saman. Kynferðislegt ofbeldi og aðrir glæpir, misnotkun og pyndingar eru einnig landlæg á svæðum þar sem átök og lögleysa ráða ríkjum. Löndin verða að bregðast hart við til að rjúfa slíka vítahringi og koma þeim sem minnst mega sín til varnar.

Æ fleiri fræðimenn á sviði hnattrænnar þróunar beina nú sjónum að mikilvægi öflugra og athafnasamra stofnana fyrir þróunarmál. Það er ekki auðvelt að mæla eða krefjast umbóta í þessum málum. En eigi að síður skiptir þetta miklu fyrir öra þróun.

Í markmiði 16 er reynt að að ná utan um þetta með hlutamarkmiðum sem meðal annars snerta aðgerðir til að hindra átök, sterkari stofnanir, mannréttindi, spillingu og ofbeldi.

Uppræta fátækt í öllum myndum

Síðustu áratuginu hefur fátækt minnkað hraðar en við höfum áður séð. Það leikur enginn vafi á að það væri hægt að uppræta örbirgð að fullu á 15 árum – það væri rökrétt framhald á þróun síðustu 25 ára. Sumir telja að þetta sé markmiðið sem auðveldast verði að ná, en mikilvægi þess að uppræta örbirgð verður ekki ofmetið.

Það er erfitt að finna sanngjarna aðferð til að mæla fátækt vegna lágra tekna. Þess vegna er tekið mið af mörgum mismunandi vísbendingum í Heimsmarkmiðunum og hvað tölurnar varðar er óvissan umtalsverð. En það breytir því ekki að sjálft markmiðið, það sem tölfraeðin á að lýsa, ræður beinlínis úrslitum fyrir mörg hinna markmiðanna og skilur þar ósjaldan milli lífs og dauða.

Verður heimurinn betri árið 2030?

Heimsmarkmið um sjálfbæra þróun, og reynsla af þróun síðustu 200 ára, bendir óneitanlega til þess að eftir 15 ár muni heimurinn sem við búum í verða á margan hátt betri en í dag. En það gerist ekki sjálfkrafa og það krefst fjölda stórra og mikilvægra pólitískra ákvarðana, einkum á þeim sviðum þar sem minnst hefur áunnist fram að þessu.

Eitt af helstu nýmælum í nýju áætluninni um sjálfbæra þróun er að Heimsmarkmiðin eru tölvert víðtækari en Þúsaldarmarkmiðin voru, en

þau beindust fyrst og fremst að umbótum í löndunum sem við köllum „þróunarlönd“. Nýju markmiðin eiga að nást alls staðar. Við berum sameiginlega ábyrgð á að lönd um allan heim nái öllum markmiðunum. Það krefst aðgerða á heimsvísu.

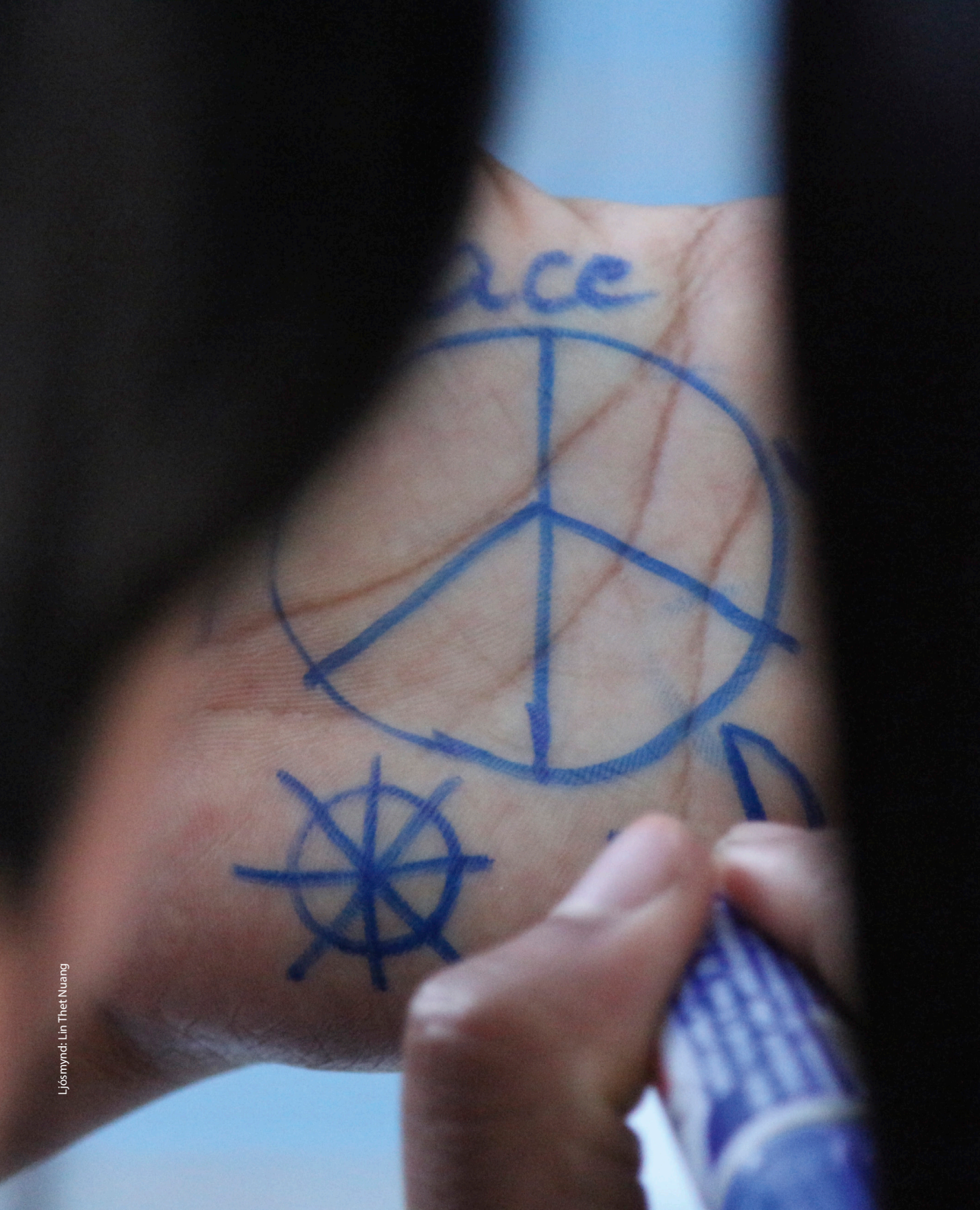
TÍMAMÓTAÁÆTLUN UM SJÁLFBÆRA ÞRÓUN

Á hverju ári mælir UNDP þróunina í heiminum, og á margan hátt er staðan miklu betri en fólk yfirleitt heldur. Til skemmri tíma litið munu ávallt koma upp náttúruhamfarir, átök og annað sem valda afturkippum í þróun landa. En ef við skoðum heildarmyndina og lítum á þróunina í heiminum út frá langtímasjónarmiði, sjáum við að hún hefur aldrei verið jafn hröð eða náð til jafn margra og verið hefur undanfarin 20 ár. Það er líka ánægjulegt að það er í þróunarlöndunum sem þróunin er hröðust. Talið er að eftir 15 ár geti Afríka séð íbúum sínum fyrir nægilegum matvælum. Meðalævi hefur lengst, til dæmis í Eþíópíu og Kambódíu en þar lifir fólk hvorki meira né minna en 15 til 17 árum lengur en 1990, þegar fyrri þróunaráætlun, Þúsaldarmarkmiðin, var samþykkt. Tölur um ólæsi segja okkur að níu af hverjum tíu börnum ganga í skóla, fimm af hverjum sex fullorðnum eru læsir í dag, en árið 1990 voru þrír af hverjum fjórum fullorðnum læsir. Vegna ódýrari og betri lyfja lifa miklu fleiri af sjúkdóma eins og malaríu og HIV/alnæmi. Þetta er algerlega byltingarkennd þróun, og margt sem ber að fagna.

Nú þarf að setja markið hærra. Við getum í raun og veru farið að sjá fyrir endann á örbirgð, og við höfum möguleika á að koma í veg fyrir hættulegustu afleiðingar loftslagsbreytinga, ef við tökum höndum saman. Þess vegna eru hnattræn markmið um sjálfbæra þróun svo mikilvæg. Með þau að leiðarljósi gerum við nýja tilraun, setjum okkur ný markmið að vinna að fram til ársins 2030. Í samstarfi við þá sem taka ákvarðanir, atvinnulífið og almenningssamtök, mun UNDP vera óþreytandi í viðleitninni til að ná jafnmiklum árangri með Heimsmarkmiðin og náðist með Þúsaldarmarkmiðin. Auðvitað megum við ekki vanmeta erfiðleikana. Áætlunin er gríðarlega metnaðarfull og hún mun mæta mörgum hindrunum á leið sinni. En með þessari áætlun gefst okkur í fyrsta skipti tækifæri til að skapa sjálfbæra þróun fyrir alla.

*Camilla Brückner, framkvæmdastjóri Norðurlandaskrifstofu
Þróunaráætlunar Sameinuðu þjóðanna, UNDP.*

Meira um þróun í heiminum

Það eru margar leiðir til að fylgjast með þróun í heiminum. UNDP heldur meðal annars úti heimasíðum og gefur út skýrslur með **nánari upplýsingum um ástandið í heiminum** og breytingarnar sem orðið hafa undanfarna áratugi.

Verður heimurinn betri á netinu

Efni þessarar bókar er einnig að finna á netinu – með hreyfimyndum, myndskelðum og hugmyndum að fleiri umræðuefnum. Þar er einnig að finna námsefni og æfingar. Þetta efni er að finna á slóðinni:

www.globalamalen.se/blirvarldenbättre/

Ársskýrsla um þróun lífskjara

Human Development Report er þróunarskýrsla

UNDP um lífskjaraþróun sem kemur út einu sinni á ári. Þar er að finna staðtölur og aðrar upplýsingar um þróun í öllum löndum heimsins. Hún er m.a. á slóðinni: www.undp.se/hdr/

Skýrslur frá öllum löndum heims

UNDP er hnattærnt tengslanet Sameinuðu þjóðanna um þróun, og starfar í flestum löndum heims. Á vefslóðinni www.undp.org og www.undp.se getur þú lesið meira um það sem gert er til að draga úr fátækt í heiminum og finna hugmyndir að hvernig efla má lýðræði, koma í veg fyrir átök, umhverfisspjöll og útbreiðslu smitsjúkdóma.

Íslensk heimasíða um Heimsmarkmiðin um sjálfbæra þróun

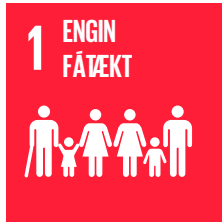
Á slóðinni www.un.is/heimsmarkmidin eru nánari upplýsingar um hvernig Heimsmarkmiðunum miðar. Þar eru líka krækjur á alþjóðlegar vefsíður þar sem frekari upplýsingar er að finna. Fylgstu með starfinu að því að hrinda áætluinni í framkvæmd um allan heim.

UNDP á samfélagsmiðlum

UNDP í Svíþjóð fylgist með nýjustu fréttum um þróun og setur þær fram á aðgengilegan hátt á samfélagsmiðlum. Fylgdu okkur á Twitter: @UNDP_Sweden, eða á Facebook: Þúsaldar-markmiðin og Heimsmarkmiðin, til að fá nýjustu fréttir.

Skólinn mætir heiminum í UNESCO-skólum

UNESCO-skólar á Íslandi er verkefni sem Félag Sameinuðu þjóðanna á Íslandi hóf árið 2015. Markmið verkefnisins er að efla þekkingu nemenda á grunn- og framhaldsskólastigi á gildum Sameinuðu þjóðanna og starfsemi. Félagið leitast við að styðja skólana til að þjálfva ungt fólk til að taka ábyrgð á þróun bæði heima fyrir og á heimsvísu. Á slóðinni www.un.is/skolavefur er að finna nánari upplýsingar um námsefni, fyrirlestra um SP, verkefni og hugmyndir fyrir kennara til að efla kennslu um alþjóðamál, mannréttindi, frið og sjálfbærni.

Ljósmynd: Michael Åberg

VERÐUR HEIMURINN BETRI? Svarið ræðst af því hvern þú spyrð og hvað þú kýst að bera saman.

Einhverjir myndu svara því að ástandið í heiminum hafi aldrei verið betra: fleiri og fleiri kunna að lesa og skrifa, hlutfall fátækra lækkar, fleiri hafa aðgang að hreinu vatni og ævilíkur aukast næstum því alls staðar í heiminum.

Aðrir munu svara að óréttlæti hafi aldrei verið meira í heiminum, að munur á þeim fátækustu og ríkustu fari vaxandi og að þróun loftslagsmála sé enn á rangri leið.

Í þessari bók er stuðst við nýjar staðtölur til að lýsa þróun heimsins undanfarna áratugi. Í bókinni er einnig lýsing á nýju Heimsmarkmiðunum um sjálfbæra þróun en þau gilda frá og með árinu 2016. Ný þróunaráætlun markar leið til sjálfbærrar framtíðar bæði fyrir íbúa jarðarinnar og jörðina til ársins 2030.

Þróunaráætlun Sameinuðu þjóðanna, UNDP, starfar í 177 löndum og er hnattrænt tengslanet um þróun lífskjara. Við tengjum saman lönd með þekkingu, reynslu og fjármagn til að aðstoða fólk við að bæta líf sitt.

www.undp.se og www.un.is/heimsmarkmidin

*Empowered lives.
Resilient nations.*